№ 196 ՈՒՐԲԱԹ 6 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

1913
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ 6 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ № 196

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ»
Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"

Խմբագրատան տէլէֆոն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.

Տպարանի տէլէֆոն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԴՈՐ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՎ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 4 ՌՈՒԲ.
Սկսած 1-ից մինչև հոկտ. 1-ը—85 կ.:
Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած:
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. Նամակը դրոշմ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂԵՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարվի I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պիտիտ՝ —20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:
Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и К°, և նրա բաժանմունքներում—Петербургում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնայում՝ Большая 38, Պարիզում՝ Площадь Биржи 8
1913 թ. տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1914 թ. լրիւ վճարած կունենան բաժանորդավճար 10 ռուբլին, ծրիարար կը ստանան հետեւեալ 2 գրքերը. 1) «Մշակ» եւ հայ կիներ», 2) «Մշակի» քառասնամեակ»:
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԵ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Դպրոց-Պանսիօն
ՏԷՐ-ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ-ԱՒԱԳԵԱՆԻ
Երկսեռ երեխաների ընդունելութիւն վեց տարեկան հասակից օգոստոսի 25-ից: Ընդունվում են նաև լիակատար գիշերօթիկ երեխաներ:
Սօլոլակ, Բէհբութեան փ. տ. № 38, բակում, վերին յարկ:
(6 տ.) տա. 625. 3—3

Դպրոց-պանսիօն եւ մանկապարտէզ ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
ՕՐԻՈՐԴ ԱՍՏՂԻԿ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ
Ընդունելութիւնը ամէն օր, առաւօտեան ժամը 9-ից: Պարապմունքները կը սկսվին սեպտեմբերի 5-ից:
Հասցէն՝ Улица Петра Великаго, № 16, վոռոբրայի պալատի հանդիմ:
(տա.) 732. 2—2

Առաջնակարգ մեծ ցիրկ ԵՂԲ. ԵՍԻԿՕՎՍԿԻՆԵՐԻ
Մի քայլէլեան փող., Մուշտայիդ այգու մուտքի մօտ, սեվ. ամ. շինութիւն:
ԱՅՍՕՐ, ուրբաթ, սեպտ. 6-ին, տեղի կունենայ չը տեսնված էկստրա-օրդինար ներկայացում 3 բաղմազան բաժանմունքից բաղկացած: Շտապեցէք տեսնել վերջին նորոյթները, որոնք Թիֆլիսում դեռ չեն ցուցադրված: Նշանաւոր 4 ստանդները՝ նորերս ժամանած 5-րդ ստանդի հետ կը կատարեն գլուխ պտտեցնող արիւկներ: Էկվիլիբրիստ-ժոնգլէր ՎՕԼԴԻ դէրիւաը: Հասարակութեան սիրելիներ եղբ. ՎԻՆՋԵՆՑՕՆՆԵՐԻ խիստ կոմիքական կատարումները: Հանդէս կը գան ԴԻՂԼԱ-ԿՕԶԱ, ԲՐՕԿԱՐՍ: Աէրոպլանով թռիչքներ կը կատարէ ԷԿՏՕ-ԱՆՕՆԻՆ: ◆ Ցիրկի վարչութիւնը խնդրում է այն անձերին, որոնք ցիրկի վերաբերեալ գործ կունենան, դիմել անմիջապէս վարչութեանը իրան, որովհետև ցիրկի նախկին կառավարիչ Խունդաձէն հեռացած է պաշտօնից: ◆ ԱՆՕՆԻ.—Վաղը, շաբաթ, ներկայացում չի լինի: Կիրակի տեղի կունենայ երկու ներկայացում:
744. 1—1

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՈՒՆ
(ԶՈՒՐԲԱԼՕՎԻ ԱՆՈՒԱՆ)
Այսօր, ուրբաթ, սեպտ. 6-ին Հայկ. Դրամ. խմբակցութիւնը Մասնակցութեամբ դերասան. Կը ներկայացնէ- ՄՕԼԻԷՐԻ
ՏԱՐՏԻՒՖ
Կօմ. 5 արար. թարգմ. Խ. եպ. Սահակեանի
Մասնակցում են.—Տ. տ. Արովեան-Ցիցիանօվա, Գուլազեան, Զաբէլ, Ղարախանեան, Ցամրիկ, պ. պ. Ալլահվերդեան, Երամեան, Խուդաեան, Ցարութիւնեան, Ցարութիւնեան II, Սեւումեան և ուրիշները:
Սկիզբը 8½ ժամին երեկոյեան
Բեժիսեօր՝ ՍԵՒՈՒՄԵԱՆ
Վարչութեան հերթապահ անդամներ
Ց. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ և Ա. ՆԱԶԱՐԻԹԵԱՆ
(տա.) 745. 1—1

ԲԺ. Ա. ՇԽԵԱՆ
ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԻ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՑ
և վերոկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը իր ՆՈՐ բնակարանում՝
Գանձակայա փող. № 23,
տէլէֆոն № 15—30.
տա. 725. 5—4

ԲԺԻՇԿ Ի. Դ.
ԲԷԳԹԱԲԷԳԵԱՆԸ
ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԻ Թիֆլիս
746. 1—1

ՇԱՐԺՎԵՑԷՔ ՆՈՐԻՑ, ՂԱՐԱԲԱՂՑԻՆԵՐ

Ղարաբաղի թեմական դպրոցի յօբելեանի տօնախմբութեան երկրորդ օրը, մի հանդէսի ժամանակ, ես դիմեցի թեմի կառավարիչ Զաւէն վարդապետին հետեւեալ խօսքերով.

— Հայր սուրբ, թեմական դպրոցի ապահովութեան գործը գլուխ բերվեց և ձեր ջանքերը պակվեցին արդիւնքով: Սակայն դեռ մի մեծ, մի աւելի կարեւոր և անյետաձգելի գործ կայ կատարելու ձեր հովութեան յանձնված հայ ժողովրդի համար: Ղեռուկ է Ղարաբաղի թեմը ազգային-ծխական դպրոցներով. Ղարաբաղի հայ գիւղերը խարխափում են թանձր խաւարի և ազիտութեան մէջ. անհրաժեշտ է բանալ ծխական դպրոցներ և որքան կարելի է՝ մեծ թւով: Գիւղական ժողովրդի կրթութեան և զարգացումի գործը բարձի-թողի է արված: Այժմ ձեր առաջին հոգը պէտք է լինի կազմել ֆօնդ թեմական ծխական դպրոցների համար: Եւ որովհետև այս տարի յօբելէանական տարի է, որովհետև ի պատիւ համազգային մեծ յօբելէանի՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը սահմանել է դպրոցական ֆօնդ, որի կազմումը ներկայումս ամեն մի գիտակից հայի պարտականութիւնն է, ուստի պէտք է օգտվել այդ յարմար առիթից և ապահովել Ղարաբաղի թեմի ծխական դպրոցների գործը: Եւ ես համոզված եմ, որ ղարաբաղցի հարուստները այդ գործում ես կաջակցեն ձեզ և կիրագործեն այդ ծրագիրը: Դրանով միաժամանակ մենք երկու նպատակ իրագործած կը լինենք. նախ՝ իրագործած կը լինենք ընդհանուր դպրոցական ֆօնդը, երկրորդ՝ Ղարաբաղի ծխական դպրոցների ֆօնդը:

— Ի՞նչպէս,—հարցրին հանդիսականները:

— Շատ պարզ: Ղարաբաղի թեմի ծխական դպրոցների ֆօնդը պէտք է կազմել մասն ընդհանուր դպրոցական ֆօնդի: Որովհետև մարդկային հասկանալի թուլութեամբ ղարաբաղցին աւելի հեշտութեամբ և յօժարակամութեամբ և աւելի առատաձեռն զոհողութիւններ կանէ յօգուտ իր հայրենիքի, քան յօգուտ ընդհանուր գործի, ուստի թող ղարաբաղցիները իրանց նուէրները տան յօգուտ Ղարաբաղի ծխական դպրոցների. բայց այդ նուէրները կը մտնեն ընդհանուր դպրոցական ֆօնդի մէջ և էջմիածինը ամեն տարի նրանց տոկոսիքը կը գործադրէ յիշեալ դպրոցների համար: Չէ՞ որ էջմիածինը ընդհանուր դպրոցական ֆօնդն ես պէտք է գործադրէ թեմերի դպրոցների համար:

Այս հիման վրա՝ մենք կոչ ենք անում ղարաբաղցի հարուստներին և ասում ենք.

Շարժվեցէք նորից, ապահովեցէք ձեր մայրենի երկրի ծխական դպրոցների գոյութիւնը, կազմելով մի սօլիդ ֆօնդ նրանց բացման և պահպանութեան համար: Թեմական դպրոցի ֆօնդի կազմման մէջ մասնակցեցին ղարաբաղցի հարուստները. այժմ էլ, ծխական դպրոցների ֆօնդի կազմման մէջ նրանք ես պէտք է մասնակցեն, բայց նրանց հետ պէտք է մասնակցէ և Ղարաբաղի ամբողջ հայ ժողովուրդը: Հաղարաւոր ղարաբաղցիներ կան ցրված Բագու, Անդրկասպեան երկիրներում, որոնք բարեկեցիկ վիճակ ունեն. դրանց հերթն է կազմել Ղարաբաղի ծխական դպրոցների ապահովութեան ֆօնդը:

Օն, ուրեմն, ղարաբաղցի հարուստներ—վաճառականներ, արդիւնաբերողներ, գործակատարներ, ինտելիգենտ աշխատաւորներ, բանւորներ—միացէք և միահամուռ այժերով կազմեցէք ֆօնդ Ղարաբաղի թեմի ազգային-ծխական դպրոցների համար, մի ֆօնդ, որ պէտք է կազմէ մասն ընդհանուր-դպրոցական ֆօնդի, բայց որի տոկոսիքը պէտք է գործադրվի թեմի ծխական դպրոցների համար:

Մօտ 300,000 հայ ժողովուրդ ունեցող թեմը նոյն իսկ 20 փոքր ի շատ բարեկարգ ծխական դպրոց չունի:

Սա աղաղակող պակասութիւն է. սա անպատուաբեր է մեր ազգային և մարդկային ինքնագիտակցութեան համար:

Շարժվեցէք, ղարաբաղցիներ, և նը-պաստեցէք ընդհանուր դպրոցական ֆօնդին, որպէս զի դրանով նպաստած լինէք և Ղարաբաղի ծխական դպրոցների ֆօնդին:

Հ. Առաքելեան

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ՌՈՒՍԻԱ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

(«Gazette de Lauzen»-ի առաջնորդող յօդուածը)

Այն բիրտ ընդդիմութիւնը, զոր այս գարնան Աւստրիա ցոյց տուաւ կարադաղցիներու հանդէպ Շքեղարայի խնդրին մէջ, այսօր ալ Ռուսիա ցոյց կուտայ թիւրքերուն հանդէպ, արդիւնքը հաւար զանոնք, որ տէր ըլլան վերազրաւուած Էդիրնէին: Եւ ինչպէս որ երեք ամիս առաջ մեծ պետութիւնները միաձայնութեամբ որոշեցին այժ տալ աւստրիական տեսակէտին, այսօր ալ դարձեալ կը համաձայնին Թիւրքիոյ դէմ, առաջ վարելու այն կուիւը, զոր Ռուսիա և Բուլգարիա սկսան անոր դէմ, վերոյիշեալ խնդրին մէջ: Վիէննայի դիւանագիտական շրջանակներուն կողմէ մէկ քանի շաբաթ ի վեր Բուլգարիոյ ընձեռուած գաղտնի օժանդակութիւնը պիտի նպաստէ նաև տէրութեանց համակրանքի գործողութեան կատարմանը՝ Էդիրնէի խնդրին մէջ: Ի՞նչ պիտի պատահի, եթէ Թիւրքիա մերժելով հնազանդիլ եւրոպական դիւանագիտութեան հրամաններուն՝ որոշէ Էդիրնէի մէջ դէմ դնել բալկանեան դաշնակիցներուն վաստակաբեկ բանակներուն: Բայց ռուսական այն սպառնալիքին առջև, զոր բարձրաբարբառ կը հնչակէ ամեն կողմէ թէ՝ եթէ Թիւրքիա պնդէ մնալ Էդիրնէի մէջ, ինքն ալ Հայաստան պիտի մտնէ, կարժէ անդրադառնալ վերոյիշեալ այս խնդրին:

Ռուսիա արդէն Հայաստանի մէկ մասին տէրն է: Հայոց Ընդհանրական Կաթողիկոսը կը նստի ռուսական հողի վրայ, էջմիածնի մէջ, որ կը գտնուի Արարատ լերան ստորոտը: Եւ կըսուի թէ Կաթողիկոսը իր անձնական ազդեցութիւնը ի գործ կը դնէ ի նպաստ ռուսական բաղձանքներու: Ռուսահպատակ բարեկեցիկ հայ դասակարգին մէկ մասը ես համամիտ է եղեր Կաթողիկոսին այս ռուսասէր զգացումներուն: Բագուի հայ երեսփոխան Մ. Պապաջանեանը վերջերս Դումային մէջ յայտարարեց. «Ռուսահայերը կը փափագին, որ Հայաստանի մէջ նեղմուծելի բարենորոգումներուն վերին հսկողութիւնը Ռուսիա ինք ստանձնէ: Հիմա մեր բոլոր նպատակները ուղղուած են դէպի Պետերբուրգ: Միայն ռուսական կառավարութեան միջամտութեան շնորհիւն է, որ Թիւրքահայաստանի մէջ կատարուելիք բարենորոգումներուն գործադրութիւնը լուրջ հանգամանք մը կրնայ ստանալ»:

Ռուսական մամուլը ես ամբողջութեամբ շատ կողմակից է ռուսական միջամտութեան մը: Հոս չենք խօսիր կառավարական և կամ աշխարհակալական քաղաքականութեան ջատագով թերթերու մասին, որոնք երբ այս տեսակ նիւթի մը մասին խօսին, անկախօրէն կարծիք չեն կրնար յայտնել: Բայց դժուարին է, որ ազատական թերթերը և համեմատաբար աւելի լուսամիտ քաղաքական անձնաւորութիւնները, ինչպէս կանները, գործակատարներ, ինտելիգենտ աշխատաւորներ, բանւորներ—միացէք և միահամուռ այժերով կազմեցէք ֆօնդ Ղարաբաղի թեմի ազգային-ծխական դպրոցների համար, մի ֆօնդ, որ պէտք է կազմէ մասն ընդհանուր-դպրոցական ֆօնդի, բայց որի տոկոսիքը պէտք է գործադրվի թեմի ծխական դպրոցների համար:

Մօտ 300,000 հայ ժողովուրդ ունեցող թեմը նոյն իսկ 20 փոքր ի շատ բարեկարգ ծխական դպրոց չունի:

Սա աղաղակող պակասութիւն է. սա անպատուաբեր է մեր ազգային և մարդկային ինքնագիտակցութեան համար:

Շարժվեցէք, ղարաբաղցիներ, և նը-պաստեցէք ընդհանուր դպրոցական ֆօնդին, որպէս զի դրանով նպաստած լինէք և Ղարաբաղի ծխական դպրոցների ֆօնդին:

Հ. Առաքելեան

Բուլգարական կառավարութիւնը դիմելով Կարնէջիի մանաժողովին խնդրեց քննել Բուլգարիայում գտնվող թիւրք պատերազմական գերիների դրութիւնը ի հերքումն այն ստայոդ հեռագրի, որ տպված է Կ. Պոլսից մի քանի լրագիրներում:

—

Բէնազգի.—Իտալական զօրքերը գեներալ Տօրէլիի հրամանատարութեամբ, հանդէս գալով ընդդէմ սեպտ. 3-ին Ելկսուր գիրքից հեռացած ապստամբների մի մեծ զօրամասի, նեղեցին ապստամբներին դէպի հիւսիս-արեւելք: Կուի ժամանակ իտալացիներից սպանվեցին Տօրէլին, երկու օֆիցէր և 28 զինուոր, վիրաւորվեցին 3 օֆիցէր և 70 զինուոր: Ապստամբների կորուստները խոշոր են: Սպանված են մի քանի աչքի ընկնող պարագլուխներ:

—

Կահիրէ. — Եգիպտոսը Անգլիայից գրաւվելու տարեդարձին եգիպտական նացիոնալիստները սրը Գրէյին հեռագիր ուղարկեցին՝ պահանջելով դուրս հանել բրիտանական զօրքերը՝ համաձայն նախկին մինիստրների խոստումների:

—

Տուլուզա.—Պուանկարէն ներկայ եղաւ զօրախաղերի աւարտման ժամանակ և ցերեկով պաշտօնապէս եկաւ Տուլուզա, հանդիսաւորապէս ընդունվելով քաղաքային ինքնավարութիւնից: Միացեալ սոցիալիստները ներկայ չէին հանդէսին:

—

Հաագա.—800 կին երկրորդ պալատի շինութեան առաջ ցոյց արին յօգուտ կանանց ընտրողական իրաւունքի:

—

Կիէվ.—Վաղ առաւօտից ծաղիկների մէջ ընկղմված Սուոլիպինի դամբարանին մօտեցաւ բազմաթիւ ժողովուրդ: Դամբարանը այցելեց հանդուցեալի եղբայրը:

Եկել են արտաքին գործերի, առևտրի մինիստրները, հողային բարեկարգութեան գլխաւոր կառավարիչը, Պետական Դումայի նախագահը:

Գալիս են բազմաթիւ պատգամաւորութիւններ, գլխաւորապէս համառուսական ազգային միութեան կողմից.

Եկան նաև մինիստրների խորհրդի նախագահը, ներքին գործերի, արդարադատութեան մինիստրները, պետական վերահսկիչը և սինոդի օբէր-պրոկուրորը:

ՉԻՆ-ԵԱՊՕՆԱԿԱՆ ՄԻԶԱԴԷՊԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

4 սեպտեմբերի

Տոկիօ.—Նոր ոչ մի պահանջ Եապօնիան չէ առաջադրել Չինաստանին:

Վաղը Մուդզից մի զօրամաս է ուղարկվում Խանկօու՝ այնտեղի եապօնական զօրքի կազմը ուժեղացնելու համար:

—

Զայսան.—Ալտայի կառավարիչ իշխան Պալատ Պէկինի կառավարութիւնից լիազօրված է բանակցութիւն վարելու մօնգօլների և Ալտայի զօրքերի հետ զինադադար կայացնելու և Կօբդոյի ու Ալտայի շրջանների միջև սահմանագիծ որոշելու մասին:

ՎԼՈՓՈՐԻ ԱՓԵՐԷՆ

Պատրիարքական ընտրութիւն

Կ. Պոլիս, 26 օգոստոս

Այս ուրբաթ օրը պիտի կատարուի պատրիարքական ընտրութիւնը: Ազգ. ժողովի բոլոր խմբակցութիւնները մեծամասնաբար համաձայնած են Զաւէն եպ. Տէր-Եղիազարեանի անձին վրայ, և հաւանական է, որ կատարուի իր ընտրութիւնը ստուար մեծամասնութեամբ:

Զաւէն եպ.-ի ընտրութեամբ ազգ. ժողովը առաջին անգամ ըլլալով երիտասարդ սերունդին պատկանող եկեղեցական մը բարձրացուցած պիտի ըլլայ Թիւրքահայոց պատրիարքութեան աթոռը:

Այս ընտրութիւնը նոր դարձուածքն է, վանդի Թիւրքահայոց մէջ Արմաշու դպրեվանքին հիմնարկութենէն յետոյ, այսինքն 1889-է սկսեալ, առաջին անգամ ըլլալով պատրաստուեցան՝ իրենց գործին համար պատրաստուած կղերականներ:

Այդ դպրոցին հոգին էր Օրմանեան սրբազանը, գործակատարներ, ինտելիգենտ աշխատաւորներ, բանւորներ—միացէք և միահամուռ այժերով կազմեցէք ֆօնդ Ղարաբաղի թեմի ազգային-ծխական դպրոցների համար, մի ֆօնդ, որ պէտք է կազմէ մասն ընդհանուր-դպրոցական ֆօնդի, բայց որի տոկոսիքը պէտք է գործադրվի թեմի ծխական դպրոցների համար:

Մօտ 300,000 հայ ժողովուրդ ունեցող թեմը նոյն իսկ 20 փոքր ի շատ բարեկարգ ծխական դպրոց չունի:

Սա աղաղակող պակասութիւն է. սա անպատուաբեր է մեր ազգային և մարդկային ինքնագիտակցութեան համար:

Շարժվեցէք, ղարաբաղցիներ, և նը-պաստեցէք ընդհանուր դպրոցական ֆօնդին, որպէս զի դրանով նպաստած լինէք և Ղարաբաղի ծխական դպրոցների ֆօնդին:

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

4 սեպտեմբերի

Պետերբուրգ.—Պաշտօնական: Նորին Մեծութիւն Կայսրուհի Թագուհի Մարիա Ֆէօդորօվնան սեպտ. 2-ին բարեհաճեց «Պոլեարնայա Զվէզդայով» մեկնել Գվիդերէ ամրոցը, ուր ընակվելու է օգոստափառ քոյր անգլիական թագուհի Ալէքսանդրայի հետ միասին: Սոորագրեց Կայսերական Պալատի մինիստր գեներալ-ադիւտանտ կոմս Ֆրէդերիկս:

—

Կրոնքէրգ.—Ցունաց թագաւորը մեկնեց Անգլիա:

—

Տրօպպաու.—Գերմանական կայսրը մեկնեց Բերլին:

—

Սօֆիա.—Այն տեղեկութիւնները, թէ Բուլգարիայում բոյկոտ է յայտարարված յունական ապրանքների դէմ, անհիմն են:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
Ինձ հանձնարարվեցաւ Ղարաբաղի գաւառի Ղարաքիլիսայի գիւղի Ղազանչի գիւղի Ղազանչեանցի Ստեփան Գրիգորի Ստեփանեանի ունեցվածքը ծախել հրապարակաւոր աճուրդով: Ուստի հրաւիրվում են բոլոր ունեցողները, ինչպէս նաև ինձ պարտք տուողները, ներկայանալ Ղարաքիլիսայի գաւառի գրասենեակը:
Գաւառական դատաւոր՝ Ս. ԱՍԼԱՆՅԱՆ
Գրագրի՝ Ս. ԱՍԼԱՆՅԱՆ
(տա.) 747. 1—1

բաղան, որ աջակցութեամբ Դուրեան սրբազանի՝ հոն հասցուց եկեղեցականներու բոլորովին նոր սերունդ մը, որ մեր մէջ ունեցաւ այնքան աղդեցութիւն, որքան ռուսահայոց մէջ ունեցած էր Գէորգեան ճեմարանը, ուրկէ աւարտական եկեղեցականներ միշտ հիներու հակակրութեան առարկայ եղած են։

Արմաշի աշակերտները մեր մէջ խաւարամիտ դասին հակակրութեան առարկան եղան մանաւորապէս իրենց լուսամիտ գաղափարներուն և առաջադիմական ըմբռնումներուն համար։

Հարկ է հոս խոստովանիլ, թէ իրենցմէ ոմանք չափազանց յանդուգն եղան երբեմնի կուռքերը տապալելու գործին մէջ և միայն եկեղեցական ներսը և անոր բեմն անբաւական համարեցին բարենորոգչական շարժման մը համար. յեղաշրջումը աւելի արագ առաջ բերելու և աւելի շուտով նպատակին հասնելու համար՝ գրական ասպարէզի վրայ ալ երևացին։

Զաւէն եպ., ըլլալով Արմաշի դպրեվանքին ամենէն անդրանիկ սաներու դասակարգէն, կը պատկանի նորերու և անոնց երիցագոյն ներկայացուցիչներէն մէկն է։

Հարկ է հոս ըսել, թէ Զաւէն եպ. իր վրայ ուշադրութիւն կը գրաւէ ոչ թէ անոր համար, որ անիկա ալ խառնուած է գրական շարժման և յեղաշրջական գաղափարներու առաջնորդ հանդիսացած, այլ անոր համար, որ Զաւէն եպ. համբաւ ունի խոհական անձի մը, շրջանկատ գործիչի մը և անվհատ աշխատողի ու լուսակեաց մարդու մը, որ կը սիրէ գործել առանց շուրջը աղմուկ ու խռովութիւն հանելու։

Ըէկլամի ու մեծախօսութեան մարդ չէ եղած և ասոր համար իր գաւառական պաշտօններու մէջ գտնուած միջոցին՝ բոլորանուէր նուիրուած իր պաշտօնին՝ բնաւ հետամուտ չէ եղած գրական աշխատութիւններու կամ աւելի ճիշդ՝ հրապարակագրական ձեռնարկներու։

Զաւէն եպ. ծնած է Բաղդադ, ուր բաղդունեցած է աշակերտելու Միհրան Սըվաճեանի։ Այս անձը Բաղդադի հայ գաղութին մէջ կատարած է նշանակելի դեր մը՝ մօտաւորապէս 40 տարիէ ի վեր այս գաղութին ներշնչելով հայութեան ոգին։

Սըվաճեան պօլսեցի է և նախ իբրև ուսուցիչ Նիկոմիդիա պաշտօն վարած է, ուր կազմած է «Ասքանազեան» անուն ընկերութիւն մը, որ մինչև հիմա բարգաւաճ վիճակի մէջ կը գործէ և այդ քաղաքին մէջ կը պահէ մանկապարտէզ մը, ընթերցարան մը և այլն։

Սըվաճեան յետոյ կերթայ Բաղդադ, ուր մինչև հիմա կը մնայ։ Հոն ալ՝ այդ ազգիկ գաղութին մէջ կը կազմէ գարձեալ «Ասքանազեան» անուամբ ընկերութիւն մը, որ նոյնպէս մինչև հիմա գոյութիւն ունի։ Սըվաճեան ընդունակ ու գործունեայ անձ մըն է, որ իր շուրջը միշտ կրցած է կեանք ստեղծել և ազգային զգացում ներշնչել ու խանդավառել իր աշակերտները։ Իր բոլոր աշակերտներն ալ գերազանցապէս ազդուած են իրմէ։

Զաւէն եպ., մէկը անոնցմէ, այդ ազդեցութեան տակ կորոշէ ընդդիմիլ եկեղեցական ասպարէզ պարզապէս ազգին ծառայելու համար։

1889-ին կը մտնէ Արմաշի դպրեվանքը իբրև ուսանող և շրջանը աւարտելէ յետոյ 1895 յունիս 18-ին կը ձեռնադրուի կուսակրօն քահանայ Արմաշի վանքին մէջ Օրմանեան սրբազանէն, իբրև ընկերակից ուղեկցելով Բարգէն, Սմբատ, Խոսրով, Մուշեղ, Աղան և Մաշթոց վարդապետները, որոնք անդրանիկ հունձքը կը կազմէին դպրեվանքին։

Իրենց ձեռնադրութենէն անմիջապէս յետոյ՝ Օրմանեան սրբազանի առաջնորդութեամբ Կ. Պոլիս եկան և ներկայացան Իզմիրլեան պատրիարքի, որ իբր վանահայր զիրենք խրախուսեց։

Կարճատև ընակութենէ մը յետոյ դարձան Արմաշ, ուր յաջորդ տարի (1896) մայիս 26-ին վարդապետութեան աստիճան առին՝ դարձեալ Օրմանեան սրբազանէն։

1895—96-ի հայկական խնդրոյն ստացած տագնապալի վիճակը և հայոց ջարդերը դպրեվանքը դատապարտեցին անձկութեան։ Ուսուցիչները և ուսանողները ցրուեցան։ Օրմանեան սրբազան զանոնք Կ. Պոլիս ամփոփեց և 1896 յունիս 1-էն սկսեալ հրատարակել սկսաւ հնօրեայ «Մասիսը» իբր կրօնաթերթ՝ աշխատակցութեամբ Եղիշէ եպ. Դուրեանի և դպրեվանքցիներուն։

Այս կրօնաթերթին մէջ Զաւէն վարդապետ ևս գրեց մի քանի յօդուածներ, որոնց մէջ մանաւորապէս ուշագրաւ է ժամագիրքի և ժամակարգութեան վրայ գըրածները, ուր կերևայ յայտնապէս Զաւէն եպիսկոպոսի՝ բարենորոգչական գաղափարներու կուսակից մը ըլլալը և ժամակարգութեան մէջ մտած դեղծումները ջնջելու համար խրախուսիչ ըլլալը։

1896 թուականի յուլիս 1-ին Իզմիրլեանի հրաժարականը և նոյն տարուան օգոստ. 14-ին օսմ. բանքայի աղէտալի դէպքը—որ հայ արիւնով ներկեց Կ. Պոլսոյ սովայատակները և մանաւանդ Խապիւղը աւերակոյտի մը վերածեց—պատճառ եղաւ, որ «Մասիսը» դադրի, և իրենք ցրուին։ Բարգուդիմէոս եպ. Զամիչեանի տեղապահութեան շրջանը քանդումի շրջան մըն էր։ Արմաշականները վանդի տակ էին, վանդի Բարգուդիմէոս եպիսկոպոս երբէք համակիր չէր ուսեալ կղեր ունենալու գաղափարին։

Օրմանեան սրբազան նոյնիսկ յուսահատ եղիպտոս երթալ որոշած էր, երբ պատրիարք ընտրուեցաւ 1896 նոյեմբեր 4-ին։

Օրմանեան սրբազանի առաջին գործը եղաւ գործուած աւերածութիւնները դարմանել, որքան որ կարելի էր, սփոփելով և ամոքելով ցաւերը։

Արմաշի միաբան վարդապետները Կ. Պոլսոյ սարսափած ժողովուրդին սիրտ տուին եկեղեցւոյ բեմերէն։ Այդ շրջանին ամենէն աւելի խրախոյս, այլ սակայն ամենէն աւելի խոհեմութիւն և գործունէութիւն պահանջող թաղը Խապիւղն էր, որուն քարոզիչ կարգուեցաւ Զաւէն վարդապետ, որ տարիէ մը աւելի պաշտօն վարեց, անշահախնդրաբար։

1898-ին՝ այդ դժուարին օրերուն՝ Օրմանեան սրբազան Կ. Պոլսոյ մէջ որոշացած եկեղեցականներէն գաւառները մարդիկ ղրկելէ յետոյ՝ որոշեց այդ դեռահաս վարդապետները ղրկել, հակառակ անոր՝ որ անփորձ էին և դեռ ժամանակի կը կարօտէին։

Դպրեվանքցիք առանց վարանման գացին գաւառ։

Օրմանեան սրբազան անոնց մէջ Զաւէն վարդապետի վստահեցաւ իր երբեմնի վիճակը, Էրզրումը, որ իբր Թուսիոյ սահմանակից մեծ կուսակալութիւն մը և իբր առաջնորդութիւն ունենալով իրեն յարակից մի քանի վիճակներ (Խնուս, Բզի, Սպեր, Բասէն) և ուրոյն առաջնորդութիւններ, որ միևնոյն կուսակալութեան ենթակայ են (Երզնկա, Բարերդ), կը ներկայացնէր ամենէն դժուարագոյններէն մէկը։

1898-ի սկիզբները բոլոր դպրեվանքցիները ծայրագոյնութեան աստիճան ստացան Կ. Պոլսոյ մէջ և յետոյ մեկնեցան իրենց համար որոշուած վիճակները՝ իբր առաջնորդական տեղապահ։

Զաւէն եպ. Էրզրումի մէջ պաշտօնավարեց գնահատելի կերպով և գոհացուց աղգութիւնը՝ առանց իր շուրջը աղմուկ հանելու։

Զաւէն եպ. խոհեմ քայլերով ծանր դըժուարութիւններու կրցաւ յաղթել, առանց աղմուկ հանելու։ Գիւղերու մէջ վարժարաններ բացաւ, Սանասարեանի մէջ ծագած վէճերուն ինքզինքը կրցաւ չխառնել։

Զաւէն ծ. վարդ. 1901-ին գաւառական ժողովի քուէով ընտրուեցաւ Էրզրումի առաջնորդ և մինչև 1907 վարեց նոյն պաշտօնը։

Իր պաշտօնավարութեան 10-ամեայ շրջանին ընական է որ չէր կրնար ամեն ոք գոհացնել։ Հայոց մէջ հիմնայն արդէն արժանիքը նուազեցնելու կը ծառայէ, քան թէ մեծցնելու։ Զաւէն եպիսկոպոսի հակառակորդները իր՝ արձակուրդով Կ. Պոլիս գալէն օգտուելով աւելի ևս ադմկել սկսան։ Զաւէն ծ. վարդ. կրնար վերադառնալ իր վիճակը և ապահովաբար մեծ ընդդիմութիւն մը չը պիտի գտնէր իր դէմ, սակայն հրաժարեցաւ աւելի դժուար ու ծանր պաշտօն մը ստանձնելու համար, որմէ ամեն ոք կը խուսափէր։

Այդ պաշտօնն էր Վանայ առաջնորդական տեղապահութիւնը, որուն համար մարդ չէր կրցած գտնել Օրմանեան սրբազան։ Երուսաղէմի միաբան մը կարճ պաշտօնավարութենէ մը յետոյ հիւանդ դարձած էր։ Օրմանեան պատրիարք, Զաւէն եպիսկոպոսի անձնուիրութեան և կարողութեան վստահ, զրեթէ ինքն այս կարգադրութիւնը ըրած էր, Զաւէն եպիսկոպոսը տեղափոխելու համար Վան։

Զաւէն եպիսկոպոս համակերպեցաւ և ընտանեաց Վանի առաջնորդութեան տեղապահութիւնը, սակայն իր ըէրթին ստացումը յապաղեցաւ գրեթէ մէկ տարի չափ։ Զաւէն եպիսկոպոս այդ միջոցին Մաքը գիւղ և Սամաթիա քարոզչութիւն ըրաւ։ 1908 յուլիսին, երբ արդէն ճամբայ ելլալու վրայ էր, սահմանադրութիւնը հռչակուեցաւ։ Զաւէն եպիսկոպոս Վան գնաց, երբ հոն կը տիրէր բացարձակապէս անբնական վիճակ մը։

Ազատութեան հռչակումը Վանայ մէջ առաջ բերած էր ծայրայեղ պոռթկում մը, և ամենէն տարօրինակ ծայրայեղութիւնները միանգամայն հոն կը մշակուէին։

Միայն կը բաւէ ըսել, թէ 1908—9 շրջանին խմորատիպ 10-էն աւելի լրագիրներ հրատարակուած են դաշնակցականներու, հնչակեաններու, արմէնականներու նորսահմանադրականներու և ազատ սիրոյ պաշտպաններու մէջ։ Այս պայմաններու մէջ դիւրին չէ պաշտօն վարել հոն, ուր խաղաղ պայմաններու մէջ չէին կրցած պաշտօնավարել ուրիշներ։ Զաւէն եպիսկոպոս կրցաւ մէկ ուէչ տարի պաշտօնավարել՝ մանաւորապէս չկրնալով հաշտ ընթացք ունենալ դաշնակցականաց հետ, որոնք մանաւորապէս զայրացած էին իր՝ Աղթամարի տխուր վիճակին համար ըրած յայտարարութիւններէն։

Զաւէն եպիսկոպոսի վիճակը դժուարացաւ, ուստի երբ զինքը Դիարբէքիրի առաջնորդ ընտրեցին, անմիջապէս ընդունեց և անցաւ Դիարբէքիր, ուր կը պաշտօնավարէր մինչև հիմա, ոչ նուազ գոհ թողլով տեղացիները։

1910 մայիս 25-ին եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ Մատթէոս Բ. կաթողիկոսէն։

Զաւէն եպիսկոպոս շատ լաւ կը ճանչնայ Հայաստանը և հայաստանցին՝ անոնց մէջ ապրած ըլլալով 18 երկար տարիներ։

Շառայլ

ԽԱԲՐԻԿՆԵՐ ԲԱՐՁՐ ՀԱՑԲԻՑ

—

Էրզրում, 27 օգոստոսի

Թիւրքական ֆիլտանները խախտել են, տատանուած են, վայ թէ փլչին։

Շղակներ կան, որ նիկէլ մետաղից կտրուած փողերը պիտի կորցնեն իրանց արժէքը։ Ինչպէս անցեալում, քանիցս այդ պատահել է արդէն էշ-պղինձ արծաթ փողերի նկատմամբ, նոյնը կարող է ամենահաւանական կերպով կրկնուել ներկայումս էլ։

Անցեալ դարի 70-ական թուականներին, ռուս-թիւրքական պատերազմի շրջանում, շրջաբերութեան հանուած թղթադրամները ունեցան շատ կարճ կեանք։ Ժողովուրդը միամտօրէն հնչիւն փողի էր վերածել այդ թղթադրամները՝ վստահացած պետութեան երաշխաւորութեան վրա։ Ուրանկարծ, մի առաւօտ, բոլոր թղթադրամները յայտարարուեցին անարժէք ու անդրծածելի։ Ով ինչ ունէր, տուժեց։ Կառավարութիւնը իր տուած երաշխաւորութիւնը ուրացաւ, չը վճարեց արժէքից ընկած թղթադրամների գինը՝ հնչիւն դրամով։ Այսպիսով կառավարութիւնը կողոպտեց ժողովրդին մի քանի միլիոն ոսկի, ամենացնիկ միջոցներով։ Այդ թուականներին շատ հարուստներ ու առևտրականներ յանկարծակի մնացին։

Նոյն թուականի շրջանումն էր, որ արծաթախառն-պղինձ դրամները կորցրին իրանց արժէքի կէսը, կառավարութեան հրամանագրութեամբ։ Ժողովուրդը այդ դէպքից էլ շատ տուժեց։ 5 դրուշանոցները դարձան 2½ դրուշ, 2½ դրուշանոցները՝ 50 փարա և այլն։ Կառավարութիւնը երբէք էլ չը մտածեց հատուցանել ժողովրդի կրած վնասը։

Պատմում են պղինձ դրամների մասնաւորութիւնը։ Այդ ժամանակներում շատ ատատ գործածութեան մէջ էին դրանք, առևտուրը գրեթէ ամբողջութեամբ կատարվում էր մանրուք պղինձ դրամներով։ Ուրանկարծ, մի օր, կառավարութեան քթի տակ, այդ դրամները մնանկացան, արժէքից ընկան բոլորովին։ Շատերը՝ սրտի կսկիծից՝ տարել են կառավարութեան յանձնելու իրանց տուրքերի փոխարէն. կառավարութիւնը մերժել է ընդունել. ժողովրդից ոմանք շատ են լիզու երկարել, բողոքել են, ցոյց տուել՝ որ դրամների վրա քանի որ պետութեան դրոշմն է դրված, պետութիւնը պարտաւոր է կամ ճանաչել նրանց արժէքը և կամ հատուցանել իրանց կրած վնասները։ Ի հարկէ, այդ բոլորը անօգուտ են անցնում և փողով լցված տոպրակները գնում են պղնձագործ արհեստաւորների մօտ՝ ձուլվելու համար կաթսայ, վեդրօ և այլն։

Ժողովրդի կրած վնասը կայանում էր նրանում, որ փողերը հրապարակ հանվում էին կառավարութեան կողմից իրանց—որպէս զուտ մետաղի—արժէքից աւելի բարձր գներով. իսկ կարճ ժամանակից վերջ ընկնում էր պետական վարկը, և փողերը կը սկսէին արժել իրանց զուտ մետաղի գնով։

Վերջին 2—3 տարվայ ընթացքում հրապարակը ելի ողողվել է նիկէլ դրամներով. եթէ դրանց վերածենք հում մետաղի, կէս առ կէս վնաս պիտի անել։ Նիկէլ դրամները արժէին իրանց որպէս զուտ մետաղի արժէքի կիսին։

Մի քանի ամիս առաջ հրապարակի վրա ժողովուրդը ինքնաբերաբար սկսեց չառնել նիկէլ դրամներ, ոմանք առնում էին պակասեցրած արժէքով։ Կառավարութիւնը ոչ էնչ չը կարողացաւ անել։ Այժմ շշուկներ կան, որ նիկէլ դրամները ամբողջովին պիտի ընկնեն գործածութիւնից։ Կառավարութեան դարդը չի երբէք։ Նա իր մանածը ներկել է արդէն, ծախելով նրանց ժողովրդին, ու երբ շշուկները իրականութիւն դառնան, տուժողը դարձեալ ժողովուրդը պիտի լինի։

Օսմանեան կայսրութեան սահմաններում դրամական բազմաթիւ սխալներ գոյութիւն ունեն։ Այնքան խառն, այնքան բարդ ու խճողված, որ մարդ զլուխ իսկ կորցնում է։

Օրինակ. Էրզրումում մէջիդը արժէ 19 դրուշ, Տրապիզոնում՝ 20 դրուշ, Իզմիրում 33 դրուշ, Ուշակում 25½ դրուշ և այլն։ Ոսկին՝ Էրզրումում արժէ 103 դրուշ, Տրապիզոնում 108 դրուշ, Պօլսում 100 դրուշ, Իզմիրում 168 դրուշ և այլն։

Բացի այս խառնափնթորութիւնից՝ Թիւրքիայում տիրում է դրամական սխտեմի մի ուրիշ աւելի խոշոր անկարգութիւն։ Օրինակ՝ Իզմիրում տակաւին գործածութեան մէջ են պղինձ դրամները քառորդված արժէքով. մինչդեռ նոյն դրամները Կ. Պոլսում չեն ընդունվում երբէք։ Անատոլիայի հարաւային-արևելեան նահանգներում դեռ մինչև այժմ գործածվում է ինչոր պղինձ դրամ 2½ փարայի արժէքով. մինչդեռ նոյն այդ դրամը չի անցնում կայսրութեան ուրիշ նահանգներում։ Կառավարութիւնը ինքն իսկ չի ընդունում, մինչդեռ մի այլ նահանգում պետական գանձը ստանում է և ճանաչում նրանց արժէքը։ Դեռ կան քաղաքներ, որտեղ 1 փարանոց դրամները շրջաբերութեան մէջ են, բայց որոշ առեւտրի ժամանակ։

Օգտվելով այս դրամական սխտեմի լաբիւրինթոսից, Թիւրքիայում աչքաբաց մարդիկ ստեղծել են մի առանձին արհեստ՝ լումայափոխութիւն։ Նրանք հաւաքում են ոսկի դրամները և տալիս մանրուք դրամ, պակաս կամ աւելի գներով։ Պօլսական դրամի գները վերածում են տեղական արժէքի և փոխադարձաբար։ Կար ժամանակ, դեռ 4—5 տարի առաջ, երբ մարդ ուզենար մի ոսկի ներկայացնել որևէ խանութպանի ու գնել թէկուզ 5—10 դրուշի ապրանք, չէին ընդունում, պահանջում էին բացի ապրանքի գնից՝ վճարել նաև մանրադրէք, մօտ 4—5 դրուշ։ Այժմ էլ այդ դրութեան հակառակն է. եթէ վճարելու էք՝ օրինակ՝ 200 դրուշ և եթէ ձեր ունեցած փողը մանրուք է, դուք պէտք է վճարէք 200 դրուշի փոխարէն 202 դրուշ։

Կեղծ, շլմված դրամների ոչ հաշիւը կայ և ոչ էլ սահմանը։

Բալկանեան պատերազմի առիթով կառավարութիւնը հրապարակ է հանել 5.000,000 ոսկու գանձատոմսեր, ծախելու համար ժողովրդին. այդպիսով ներքին փոխառութիւն արած է լինում։ Չը նայած որ գանձատոմսերը ոսկեայներ են, չը նայած որ «հայրենասիրական» ամեն միջոց փորձեցին, բայց դարձեալ ժողովուրդը չի գնում, խրատված անշուշտ անցեալի դառն փորձերից։ Յուսահատ կառավարութիւնը այժմ դիմել է էշ-բանի միջոցներու։ Ուզից որ ձի և ապրանք է գրաւել պատերազմական կարիքների համար, այժմ նրանց վճարում է ոչ թէ հնչիւն դրամով, այլ թղթի կտորներով՝ գանձատոմսերով։ Թէև չեն ուզում ընդունել, բայց ի՞նչ արած։ Կառավարութիւնը որոշել է պետական պաշտօնեաներին մայիսի ամսակերը ևս վճարել գանձատոմսերով։ Ինչ պաշտօնեան 4—5 ամիս է առաճիկ չի ստացել, այժմ կառավարութիւնը նրան հրամցնում է գանձատոմս՝ թղթի կտոր, որը ով գիտէ գուցէ մի քանի տասից ընկնի արժէքից և վերջանայ։

Քուրմ

ԻՍԼԱՄԸ ԵՒ ՀԱՄԻՍԼԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

X

Եթէ դուք շատ ու քիչ մանրամասն ծանօթ չէք 1887—88 թուականներին Անդիժանում պատահած ապստամբութեան մասին Իշան անունով մէկի առաջնորդութեամբ. եթէ չը գիտէք, որ դա մի լուրջ գործ էր, որին մասնակցում էր ամբողջ երկրի մահմեդականութիւնը, որի ծրագիրը անշուշտ կազմված էր Թուրքստանից դուրս. եթէ չէք իմանում, որ այդ ծրագիրը վիժեց հեղինակաւոր առաջնորդի պակասութեան։

Թիւրքիան այժմ ընկճված է մի անելի պարքի տակ։ Պաշտօնական փոխառութիւնների գումարը հասնում է մօտ 3 միլիարդի, որի կէսից աւելին երաշխաւորված է Օսմանեան Հանրային Պարքի վարչութեան եկամուտներով։ Եթէ ի նկատի ունենանք միայն այն փոխառութիւնները, որոնք առաջ են եկել 1881-ի մուհարրէմի հրովարտակով և կնքվել են Բ. Դրան կողմից՝ Հանրային պարքի վարչութեան երաշխաւորութեամբ, Ֆրանսիայի բաժինը դրանց մէջ 100-ին 60 կամ 65 տոկոս է կազմում։

Բայց պաշտօնական փոխառութիւնների այդ գումարից դուրս, Եւրոպան և առանձնապէս Ֆրանսիան Թիւրքիայում արտասահմանեան հակայ ձեռնարկութիւններ են հիմնել, որոնց դրամագլուխը նոյնքան և թերևս աւելի մեծ համեմատութիւն ունի։ Բացի դրանից, բալկանեան պատերազմի հետևանքով, Թիւրքիան ստիպվեց 1 միլիարդի փոխառութիւն կնքել, այնպէս որ ամբողջական պարքի գումարը՝ ոչ-պաշտօնական փոխառութիւններով միասին՝ մօտաւորապէս 5 միլիարդի է բարձրանում։ Ֆրանսիան հայթայթել է այդ գումարի կէսից աւելին։

Մինչև այժմ, Թիւրքիայի կնքած փոխառութիւնները Եւրոպական կապիտալիստների համար առանձին մտահոգութեան առարկայ չեն եղել, որովհետև փոխառութեանց գումարը համապատասխան է եղել երկրի եկամուտներին։ Բայց այսուհետև կնքվելիք փոխառութիւնները ոչ մի դրական հիմք չեն կարող ունենալ, որովհետև երկրի գրեթէ բոլոր նիւթական աղբիւրները արդէն երաշխաւորվել են։ Անցեալ փոխառութիւններով։

Ներկայումս Թիւրքիան աշխատում է, իր ֆինանսների վերակազմութեան համար, 1 միլիարդի մի նոր փոխառութիւն կնքել։ Եւրոպան, ի հարկէ, ցանկանում է հայթայթել այդ գումարը, քանի որ նա առայժմ ընդունում է Ասիական Թիւրքիայի գոյութիւնը։ Սակայն հարց է, թէ ինչով պիտի երաշխաւորվի այդ փոխառութիւնը։ Եթէ իրերի ներկայ դրութիւնը յարատևէ Ասիական Թիւրքիայում, ոչ մի տարակոյս չը կայ, որ եւրոպական կապիտալիստները պիտի տուժեն։ Մի երկրի տնտեսական զարգացումը կախված է իր քաղաքական, քաղաքացիական կեանքի ապահովութիւնից, ինչ որ լիովին բացակայում է Թիւրքիայում։ Կառավարական տեղեկագիրների մէջ յիշված «անդորրութիւնը կատարեալ է» բառնաձևը մինչև այժմ հոմանիշ է եղել ջարդերի, թալանի, սպանութիւնների և կողոպուտի։ Շատ պարզ է, ուրեմն, որ ոչ մի երաշխաւորութիւն չը կայ թէ՝ եւրոպական կապիտալիստները իրանց ընձեռած ավանսի փոխարէն պիտի կարողանան պէտք եղած չափով օգտվել երկրի արդիւնաբերական հարստութիւններից։ Եթէ մինչև այժմ Թիւրքիայի պարատէրերը իրանց փոխառութիւնները ապահովել են Օսմանեան Հանրային Պարքի հաստատութեամբ, այսուհետև նրանց հայթայթած գումարները պէտք է ապահովվեն բարենորոգումների գործադրութեամբ։

Ֆրանսիան, որ, ինչպէս տեսանք, ֆինանսական տեսակէտով ամենից աւելի շահագրգռված պետութիւն է, վճռական օրէն քի կէսը։ Ինչպէս անցեալում, քանիցս այդ պատահել է արդէն էշ-պղինձ արծաթ փողերի նկատմամբ, նոյնը կարող է ամենահաւանական կերպով կրկնվել ներկայումս էլ։

Անցեալ դարի 70-ական թուականներին, ռուս-թիւրքական պատերազմի շրջանում, շրջաբերութեան հանված թղթադրամները ունեցան շատ կարճ կեանք։ Ժողովուրդը միամտօրէն հնչիւն փողի էր վերածել այդ թղթադրամները՝ վստահացած պետութեան երաշխաւորութեան վրա։ Ուրանկարծ, մի առաւօտ, բոլոր թղթադրամները յայտարարվեցին անարժէք ու անդրծածելի։ Ով ինչ ունէր, տուժեց։ Կառավարութիւնը իր տուած երաշխաւորութիւնը ուրացաւ, չը վճարեց արժէքից ընկած թղթադրամների գինը՝ հնչիւն դրամով։ Այսպիսով կառավարութիւնը կողոպտեց ժողովրդին մի քանի միլիոն ոսկի, ամենացնիկ միջոցներով։ Այդ թուականներին շատ հարուստներ ու առևտրականներ յանկարծակի մնացին։

Նոյն թուականի շրջանումն էր, որ արծաթախառն-պղինձ դրամները կորցրին իրանց արժէքի կէսը, կառավարութեան հրամանագրութեամբ։ Ժողովուրդը այդ դէպքից էլ շատ տուժեց։ 5 դրուշանոցները դարձան 2½ դրուշ, 2½ դրուշանոցները՝ 50 փարա և այլն։ Կառավարութիւնը երբէք էլ չը մտածեց հատուցանել ժողովրդի կրած վնասը։

Պատմում են պղինձ դրամների մանկութիւնը։ Այդ ժամանակներում շատ ատատ գործածութեան մէջ էին դրանք, առևտուրը գրեթէ ամբողջութեամբ կատարվում էր մանրուք պղինձ դրամներով։ Ուրանկարծ, մի օր, կառավարութեան քթի տակ, այդ դրամները մնանկացան, արժէքից ընկան բոլորովին։ Շատերը՝ սրտի կսկիծից՝ տարել են կառավարութեան յանձնելու իրանց տուրքերի փոխարէն. կառավարութիւնը մերժել է ընդունել. ժողովրդից ոմանք շատ են լիզու երկարել, բողոքել են, ցոյց տուել՝ որ դրամների վրա քանի որ պետութեան դրոշմն է դրված, պետութիւնը պարտաւոր է կամ ճանաչել նրանց արժէքը և կամ հատուցանել իրանց կրած վնասները։ Ի հարկէ, այդ բոլորը անօգուտ են անցնում և փողով լցված տոպրակները գնում են պղնձագործ արհեստաւորների մօտ՝ ձուլվելու համար կաթսայ, վեդրօ և այլն։

Ժողովրդի կրած վնասը կայանում էր նրանում, որ փողերը հրապարակ հանվում էին կառավարութեան կողմից իրանց—որպէս զուտ մետաղի—արժէքից աւելի բարձր գներով. իսկ կարճ ժամանակից վերջ ընկնում էր պետական վարկը, և փողերը կը սկսէին արժել իրանց զուտ մետաղի գնով։

Վերջին 2—3 տարվայ ընթացքում հրապարակը ելի ողողվել է նիկէլ դրամներով. եթէ դրանց վերածենք հում մետաղի, կէս առ կէս վնաս պիտի անել։ Նիկէլ դրամները արժէին իրանց որպէս զուտ մետաղի արժէքի կիսին։

Մի քանի ամիս առաջ հրապարակի վրա ժողովուրդը ինքնաբերաբար սկսեց չառնել նիկէլ դրամներ, ոմանք առնում էին պակասեցրած արժէքով։ Կառավարութիւնը ոչ էնչ չը կարողացաւ անել։ Այժմ շշուկներ կան, որ նիկէլ դրամները ամբողջովին պիտի ընկնեն գործածութիւնից։ Կառավարութեան դարդը չի երբէք։ Նա իր մանածը ներկել է արդէն, ծախելով նրանց ժողովրդին, ու երբ շշուկները իրականութիւն դառնան, տուժողը դարձեալ ժողովուրդը պիտի լինի։

Օսմանեան կայսրութեան սահմաններում դրամական բազմաթիւ սխտեմներ գոյութիւն ունեն։ Այնքան խառն, այնքան բարդ ու խճողված, որ մարդ գլուխ իսկ կորցնում է։

Օրինակ. Էրզրումում մէջիդը արժէ 19 դրուշ, Տրապիզոնում՝ 20 դրուշ, Իզմիրում 33 դրուշ, Ուշակում 25½ դրուշ և այլն։ Ոսկին՝ Էրզրումում արժէ 103 դրուշ, Տրապիզոնում 108 դրուշ, Պօլսում 100 դրուշ, Իզմիրում 168 դրուշ և այլն։

Բացի այս խառնափնթորութիւնից՝ Թիւրքիայում տիրում է դրամական սխտեմի մի ուրիշ աւելի խոշոր անկարգութիւն։ Օրինակ՝ Իզմիրում տակաւին գործածութեան մէջ են պղինձ դրամները քառորդված արժէքով. մինչդեռ նոյն դրամները Կ. Պոլսում չեն ընդունվում երբէք։ Անատոլիայի հարաւային-արևելեան նահանգներում դեռ մինչև այժմ գործածվում է ինչոր պղինձ դրամ 2½ փարայի արժէքով. մինչդեռ նոյն այդ դրամը չի անցնում կայսրութեան ուրիշ նահանգներում։ Կառավարութիւնը ինքն իսկ չի ընդունում, մինչդեռ մի այլ նահանգում պետական գանձը ստանում է և ճանաչում նրանց արժէքը։ Դեռ կան քաղաքներ, որտեղ 1 փարանոց դրամները շրջաբերութեան մէջ են, բայց որոշ առեւտրի ժամանակ։

Օգտվելով այս դրամական սխտեմի լաբիւրինթոսից, Թիւրքիայում աչքաբաց մարդիկ ստեղծել են մի առանձին արհեստ՝ լումայափոխութիւն։ Նրանք հաւաքում են ոսկի դրամները և տալիս մանրուք դրամ, պակաս կամ աւելի գներով։ Պօլսական դրամի գները վերածում են տեղական արժէքի և փոխադարձաբար։ Կար ժամանակ, դեռ 4—5 տարի առաջ, երբ մարդ ուզենար մի ոսկի ներկայացնել որևէ խանութպանի ու գնել թէկուզ 5—10 դրուշի ապրանք, չէին ընդունում, պահանջում էին բացի ապրանքի գնից՝ վճարել նաև մանրադրէք, մօտ 4—5 դրուշ։ Այժմ էլ այդ դրութեան հակառակն է. եթէ վճարելու էք՝ օրինակ՝ 200 դրուշ և եթէ ձեր ունեցած փողը մանրուք է, դուք պէտք է վճարէք 200 դրուշի փոխարէն 202 դրուշ։

Կեղծ, շլմված դրամների ոչ հաշիւը կայ և ոչ էլ սահմանը։

Բալկանեան պատերազմի առիթով կառավարութիւնը հրապարակ է հանել 5.000,000 ոսկու գանձատոմսեր, ծախելու համար ժողովրդին. այդպիսով ներքին փոխառութիւն արած է լինում։ Չը նայած որ գանձատոմսերը ոսկեայներ են, չը նայած որ «հայրենասիրական» ամեն միջոց փորձեցին, բայց դարձեալ ժողովուրդը չի գնում, խրատված անշուշտ անցեալի դառն փորձերից։ Յուսահատ կառավարութիւնը այժմ դիմել է էշ-բանի միջոցներու։ Ուզից որ ձի և ապրանք է գրաւել պատերազմական կարիքների համար, այժմ նրանց վճարում է ոչ թէ հնչիւն դրամով, այլ թղթի կտորներով՝ գանձատոմսերով։ Թէև չեն ուզում ընդունել, բայց ի՞նչ արած։ Կառավարութիւնը որոշել է պետական պաշտօնեաներին մայիսի ամսակերը ևս վճարել գանձատոմսերով։ Ինչ պաշտօնեան 4—5 ամիս է առաճիկ չի ստացել, այժմ կառավարութիւնը նրան հրամցնում է գանձատոմս՝ թղթի կտոր, որը ով գիտէ գուցէ մի քանի տասից ընկնի արժէքից և վերջանայ։

Քուրմ

ԻՍԼԱՄԸ ԵՒ ՀԱՄԻՍԼԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

X

Եթէ դուք շատ ու քիչ մանրամասն ծանօթ չէք 1887—88 թուականներին Անդիժանում պատահած ապստամբութեան մասին Իշան անունով մէկի առաջնորդութեամբ. եթէ չը գիտէք, որ դա մի լուրջ գործ էր, որին մասնակցում էր ամբողջ երկրի մահմեդականութիւնը, որի ծրագիրը անշուշտ կազմված էր Թուրքստանից դուրս. եթէ չէք իմանում, որ այդ ծրագիրը վիժեց հեղինակաւոր առաջնորդի պակասութեան։

Թիւրքիան այժմ ընկճված է մի անելի պարքի տակ։ Պաշտօնական փոխառութիւնների գումարը հասնում է մօտ 3 միլիարդի, որի կէսից աւելին երաշխաւորված է Օսմանեան Հանրային Պարքի վարչութեան եկամուտներով։ Եթէ ի նկատի ունենանք միայն այն փոխառութիւնները, որոնք առաջ են եկել 1881-ի մուհարրէմի հրովարտակով և կնքվել են Բ. Դրան կողմից՝ Հանրային պարքի վարչութեան երաշխաւորութեամբ, Ֆրանսիայի բաժինը դրանց մէջ 100-ին 60 կամ 65 տոկոս է կազմում։

Բայց պաշտօնական փոխառութիւնների այդ գումարից դուրս, Եւրոպան և առանձնապէս Ֆրանսիան Թիւրքիայում արտասահմանեան հակայ ձեռնարկութիւններ են հիմնել, որոնց դրամագլուխը նոյնքան և թերևս աւելի մեծ համեմատութիւն ունի։ Բացի դրանից, բալկանեան պատերազմի հետևանքով, Թիւրքիան ստիպվեց 1 միլիարդի փոխառութիւն կնքել, այնպէս որ ամբողջական պարքի գումարը՝ ոչ-պաշտօնական փոխառութիւններով միասին՝ մօտաւորապէս 5 միլիարդի է բարձրանում։ Ֆրանսիան հայթայթել է այդ գումարի կէսից աւելին։

Մինչև այժմ, Թիւրքիայի կնքած փոխառութիւնները եւրոպական կապիտալիստների համար առանձին մտահոգութեան առարկայ չեն եղել, որովհետև փոխառութեանց գումարը համապատասխան է եղել երկրի եկամուտներին։ Բայց այսուհետև կնքվելիք փոխառութիւնները ոչ մի դրական հիմք չեն կարող ունենալ, որովհետև երկրի գրեթէ բոլոր նիւթական աղբիւրները արդէն երաշխաւորվել են։ Անցեալ փոխառութիւններով։

Ներկայումս Թիւրքիան աշխատում է, իր ֆինանսների վերակազմութեան համար, 1 միլիարդի մի նոր փոխառութիւն կնքել։ Եւրոպան, ի հարկէ, ցանկանում է հայթայթել այդ գումարը, քանի որ նա առայժմ ընդունում է Ասիական Թիւրքիայի գոյութիւնը։ Սակայն հարց է, թէ ինչով պիտի երաշխաւորվի այդ փոխառութիւնը։ Եթէ իրերի ներկայ դրութիւնը յարատևէ Ասիական Թիւրքիայում, ոչ մի տարակոյս չը կայ, որ եւրոպական կապիտալի

թեան և ազդանշանի սխալ հասկանալու շնորհիւ. կրկնում ենք՝ եթէ դուք այս և նման բաների մասին որոշ գաղափար չունէք, և երկրի մահմեդականներին գնահատում էք արտաքին նշաններով միայն, ապա նրանք ձեզ կը ներկայանան որպէս անմեղ դառնուկներ, ոչխարային հեզութեամբ, ազատու միամտութեամբ, չափազանց վըստահելի, ազնիւ ու շիտակ։ Դուք չէք հաւատայ, որ այդ տարրը նման է այն ջրին, որ ոչ խշշում, ոչ թշշում է և որից աւելի պէտք է վախենալ։

Դուք, այս բոլորից յետոյ, կը սկսէք կասկածել նաև պատմութեան ճշդութեան վրա։

Մինթէ այդ երկրի մահմեդական հօրդանները էին, ձեր աչքի առջև կանգնած միամիտ ազնուականների, անմեղ դառնուկների պատրը, որ մի ժամանակ ահռելի մրրկի թափով ու աշխարհաւէր ժանտախտի անդիմադրելիութեամբ գալիս-անցնում էին շէն ու պայծառ երկիրների վրայով, իրանց հետ թողնելով հող ու մոխիր, արիւն ու արցունք։

Դուք դրան չէք հաւատայ։

Մինոյն տպաւորութիւնն է ստացել տողերիս գրողը, երբ առաջին անգամ ոտք է դրել այս երկիրը, շփվել տեղական մահմեդականների հետ։

Բայց, ինչպէս վերն ասացինք, այդ արտաքինը խաբուսիկ է. նա ամենևին չի համապատասխանում իրականութեան։

Թուրքիստանում շատ ու քիչ երկար ապրողը, եթէ առօրեայ հոգսերից ու գործերից դատ արամադիր է հետաքրքրվելու նաև իր միջավայրով, մի քիչ քննական աչքով նայելու այնպիսի անցքերին, դէպքերին ու երևոյթներին, որոնք՝ թէև արտաքուստ սովորական ու չնչին, ունեն իրանց խոր պատճառները, այդպիսին շուտով կը համոզվի, որ աղանու մոմատութիւնը մի գիտակ է օձի խորամանկութիւնը թագցնելու համար, որ խաղաղ մակերևոյթի տակ եռում է ժայթքելու մտիկ ահեղ փոթորիկ։

Չը մոռանանք ասել, որ մահմեդական ամբոխը, նոյնիսկ ամբոխի մակերևոյթից բարձր կանգնած՝ իրանց բառով՝ ընայ դասակարգը անընդունակ է ինքնաբերաբար, առանց արտաքին ոյժի ու դրդումի որևէ լուրջ բանի ձեռնարկելու, որ չափազանց վախկոտ է, թուլամորթ և անվճռական։ Բայց որպէս հակակշիռ այս խոցոը պակասութիւնների, նա օժտված է վառ հետաքրքրութեամբ դէպի այն բոլորը, ինչ վերաբերում է իսլամականութեան։

Վերջին պատերազմը մահմեդականութեան համար այնքան կեանքի ու մահու ինդիր չէր, որքան հայութեան համար։ Կոտորած, թալան, հալածանք և այլ սոսկալի արհաւիրքներ զամոկլեան սրի նման միշտ կախված են եղել թիւրքեցի հայի գլխին։ Բայց այն ժամանակ, երբ այս երկրի գաղթական հայը ոչնչով հետաքրքրութիւն չէր ցոյց տալիս, մինչև անգամ չէր ցոյց տալիս իր գոյութիւնը որպէս տառապող ազգի մի անդամ, մահմեդական ամբոխը օրը օրին հետևում էր պատերազմի անցքերին. և զարմանալին այն է, որ մեզանից շատ կանուխ գիտէին տեղի ունեցած դէպքերի մասին։ Այն ժամանակ, երբ կուլտուրանութեամբ զարգացող հայը արշալոյսի հետ բաց էր անում իր աչքերը հարևանի, ծանօթի կամ անծանօթի մէջ պատութիւններ տեսնելու և բաց անում բերանը բամբասելու, բանսարկելու համար, մահմեդական ամբոխը այս կամ այն գրագէտի շուրջը խմբված՝ խորին ուշադրութեամբ լսում էր լրագրական տեղեկութիւնները այն թիւրք լրագրերից, որոնք ստացվում էին այստեղ մեծ քանակութեամբ և, չը գիտես՝ ում դրամով և ում միջոցով, տարածվում մահմեդականների մէջ։

Այս և նման երևոյթները մարդուս մէջ անտեսական կարիքները։

Վերջացնելով իր ուղերձը, կոմիտէն ասում է, որ «հանրապետական կառավարութիւնը բարենորոգումների սոյն ծրագրի գործադրութիւնը պէտք է մի պայման նկատէ՝ ֆինանսական արտօնութեանց (concessions) և փոխառութեանց համար Թիւրքիային տալիք իր աջակցութեան»։

Նոյն միտքն են յայտնում և Ռընէ Պինոնն ու Վիկտոր Բէրարը իրանց «La Turquie et l'Europe» և «La Mort de Stamboul» ծանօթ աշխատութեանց մէջ։

«Echo de Paris»-ի յայտնի աշխատակից Պոլ Պարոնն ևս, նոյն թերթի օգոստոս 11-ի համարում, այդ առիթով հետևեալ խորհրդածութիւններն է անում։

«1) Դիւանագիտական մեր ամբողջ ոյժով մենք պէտք է ջանանք, որքան հնարաւոր է, պահպանել Ասիական Թիւրքիայի ամբողջականութիւնը։ Բաժանումը կարող է կորցնել տալ բարոյական այն նախանձելի դիրքը, որ մենք ունենք այդ երկրում։

«2) Ամբողջականներ (intégristes) լինելով հանդերձ, մենք պէտք է նոյնքան վճռական ըէֆորմիստներ լինենք։ Բաղաքակրթութեան կարապետի, քրիստոնեաների պաշտպան և իդէալիստ մի ժողովրդի մեր աւանդութիւններն ու դերը մեզ թելադրում են փաստորէն լինել քրիստոնեայ և մահմեդական այն ցեղերի, որոնք անհամբեր կերպով սպասում են կայսրութեան մէջ ապահովութիւն և երաշխաւորութիւն ունենալ։

«3) Արևելքում մենք պէտք է գործի մի դիւանագիտութիւն (diplomatie d'affaires) ունենանք և ամեն գնով նպաստենք անտեսական մեր թափանցողութեան։

յարուցանում են այն հարցը թէ՝ այդ թուլամորթ, ծոյլ և վախկոտ ժողովուրդը որտեղից է ստանում իր էներգիան, ով հրահրում նրա մէջ ազգային զգացումները, ով է ընձեռում նրան լայն միջոցներ—զէնքերի պահեստ, լրագրի տարափ, կողմնակի՝ բայց ճիշդ լուրերի հեղեղ. ով է նրան "լայն խոստումներ անողը, խոստումներ ենք ասում, որոնք, մահմեդականութեան ճախող օրերում, կարողանում են վառ պահել այդ ցեղի յոյսերը դէպի ինչ-որ մի երջանիկ ապագայ։

Այդ բոլորի ոգին իսլամի կրօնն է, որի վրա այնքան ճարպիօրէն ասեղնագործված է համիսլամութեան գաղափարը։ Սմին ինչ իսլամի ձեռքով, իսլամի համար և ի փառս ուղղափառ իսլամութեան։ Եւ այս համոզմունքն է, որ ինքնաբերաբար բաց է անում ամենքի քսակը. հարուստ թէ աղքատ, քաղաքացի թէ շինական՝ բոլորն էլ լուռ ու մունջ զոհաբերութիւններ են անում, միանգամայն հաւատացած լինելով որ մի շատ մեծ, սուրբ ու բարի գործ են կատարում, այնպիսի գործ, որի մասին ոչ մի գեաւուր տեղեկութիւն չը պիտի ունենայ։

Եւ կրկնում ենք, որ այդ դէպքում մահմեդական տարրը փայլում է իր հաւատարը չոմնեցող գաղտնապահութեամբ։

XI

Ինչ-որ մահմեդական յեղափոխականների այցելութիւնը այս երկրին՝ շատ վաղուց է նկատվել։ Նրանց այցելութիւնների սկիզբը, ըստ մեր հարց ու փորձի, համապատասխանում է այն թաւականներին, երբ Թիւրքիայում արծարծվեց համիսլամութեան գաղափարը և բռնակցութիւն սկսվեց Պարսկաստանի հետ։ Ցերեալ յեղափոխականները եկել են Թիւրքիայից, Պարսկաստանից և Կովկասից։ Սրանք սկիզբներում զբաղել են Պարսկաստանին սահմանակից վայրերում, թիւրքմէնների ու էօզբէկների մէջ, ապա Բուխարայի ու Խիվայի խանութիւններում, իրանց գործունէութիւնը տարածելով երկրի նաև միւս շրջանների վրա։

Մենք կրկին պէտք է շեշտենք այս երկրի մահմեդականութեան օրինակելի գաղտնապահութեան վրա, որի շնորհիւ էլ նրանց գործունէութիւնը սովորական աչքերից միշտ խուսափել է։

Եթէ դուք ձեզ շրջապատող երևոյթների վրա խորասնին աչքով նայելու լինէք, կը տեսնէք, որ շատ մարդիկ, աչքից ու ականջից հեռու գաղտնիքներ ինքն ըստ ինքեան կանգնում են ձեր աչքի առջև և իրանց ամբողջ մերկութեամբ։ Թէև դուք հէնց ձեզ չէք կարող բացատրել, թէ ինչպէս և ե՞րբ տեսաք, ունկից և ինչպէս լսեցիք, այնու ամենայնիւ դուք ամեն ինչ գիտէք, ամեն բան տեսել ու լսել էք։ Ի հարկէ ձեզ չեն պատմել լեզուները, բայց պատմել են մարդկանց դէմքերը, շարժումները, նայուածքը, որոնք աւելի պերճախօս են. պատմել են քարերն ու քամիները, կոխած հողն ու շնչած օդը, վերջապէս ձեր ականջին փսփսացել է ինքը՝ ընութիւնը։

Շատ անգամ այսպէս են տարածվում լուրերը, այսպէս են լոյս աշխարհ գնում ու հասարակութեան սեփականութիւն դառնում խորին գաղտնիքները։

Այսպէս ուրեմն դուք էլ տղերքս դրողից մի պահանջէք, որ նա անունները յիշէ, դէպքեր արձանագրի, մասը սրա ու նրա վրա դնի, այն այսպիսի բաներ մի պահանջէք, այլ հաւատացէք, որ այս երկրի մահմեդական շրջանում ինչ-որ լուրջ պատրաստութիւններ են տեսնվում. մեծ քանակութեամբ զէնքեր են գնվում ու փոխադրվում, վերջապէս տեղի է ունենում ինչ-որ խմորում, որի մասին մենք գրել

«Մի հեւանգ մարդու սենեակումն ենք գտնվում,—վերջացնում է պ. Պոլ Պարսին,—որ դեռ կարող է ապրել և բժիշկների կարիք ունենալ։ Մենք չենք ցանկանում, որ նա մեռնի. ընդհակառակը, մեր շահը պահանջում է, որ նա առողջանայ։ Բայց եթէ իսկապէս նա պէտք ունի քրօնիկ մի խնամքի, այդ դէպքում ջանանք, որ մենք ևս նրա բժիշկների թւում լինենք»։

Այսպէս են տրամաբանում և ֆրանսիական մամուլի միւս օրգանները։

Անցեալ փետրվար 24-ին ֆրանսիական կառավարութիւնը պօլսական իր դեսպանի միջոցով՝ Բ. Դրան ներկայացրել է մի զեկուցագիր, որով նա ֆրանսիական տնտեսական ձեռնարկների զարգացման համար որոշ արտօնութիւններ է պահանջել։ Վերջերս նա Հայաստան է ուղարկել երկրաչափներից կազմված մի մարմին, որ պաշտօն ունի քննելու Հայաստանի հողագրական և ջրագրական կազմութիւնը՝ տնտեսական զանազան շահագործութիւնների, գլխաւորապէս Սեբաստիա-Խարբերդ-Տիգրանակերտի երկաթուղային գծի արտօնութեան համար։

Ֆինանսական շահերի տեսակէտից, ուրեմն, բարենորոգումների հարցը մի անյետաձգելի պահանջ է ներկայացնում Ֆրանսիայի համար։ Մօտիկ ապագան ցոյց կը տայ, թէ նա ինչ միջոցներ պէտք է ձեռք առնէ՝ այդ պահանջը իրականացնելու համար։

Ե. Սաֆրաստ

էինք «Թիւրքիան և ըէֆորմները» վերնագրով յօդուածում։ Ի նկատի ունեցէք այն, որ յիշեալ յօդուածը դեռ մամուլի տակից դուրս չելած՝ վարագոյրի մի տուրը՝ կարծես՝ բաց եղաւ և երկրի զանազան մասերում տեղի ունեցան խուզարկութիւններ ու ձերբակալութիւններ, որոնք եկան հաստատելու մեր կարծիքը։

Ս. Ց. Մուրադեան

Սամարղանդ

ՊՐՕՖԷՍՕՐ ՎԱՄԲԷՐԻ
(1832—1913 թ.),

Այս օրերս Բուդապէշտում վախճանված Հերման Վամբէրին մեր ժամանակի նշանաւոր արևելագէտ-գիտնականներից մինն էր, ծագումով հրեայ, մաճառ քաղաքացի։ Ծնվելով 1832 թ., նա դեռ մանկութիւնից մեծ սէր կապեց գիտութիւնների և մանաւանդ լեզուների ուսման։ Մի քանի ժամանակ տնային ուսուցիչ էր Պէշտում, ուր շարունակեց զբաղվել արևելեան լեզուների ուսումնասիրութեամբ, մանաւանդ թիւրքերէնը։ 1856 թ. նա կարողացաւ իրագործել իր վաղուց փայփայած միտքը—այցելել Արևելքը։ Փոխադրվելով Կ. Պոլիս, սկսեց պարապել այդտեղ ուսուցչութեամբ և 4 տարվայ ընթացքում հիմնովին ուսումնասիրեց թիւրքերէնը և ծանօթացաւ արևելքի կեանքի և կենցաղի հետ։ Մինոյն ժամանակ նա դարձաւ Ջերմ թիւրքասէր և Ջերմ հակառակորդ Ռուսաստանի։ 1861 թուին ձեռնարկեց մի մեծ ճանապարհորդութիւն Պարսկաստան և Միջին-Ասիա իբրև անդամ-թղթակից հունգարական Գիտութեանց Ակադէմիայի։ 1863 թ., դէպի աշունը, նա մնացաւ ուխտաւորների թիւին Թէհրանում և գնաց ուխտ Մէկքա. ապա այցելեց Մազանդարան, Թիւրքմէնեան անապատները, Խիվա, Բուխարա, Սամարղանդ և Հէրատ, Մէշէդի, Թէհրան, Տրապիզոնի վրայով վերադարձաւ Կ. Պոլիս։ Այդ մեծ ճանապարհորդութեան նը-կարագրութիւնը նա սկզբում հրատարակեց անգլիերէն, ապա գերմաներէն և յետոյ թարգմանվեց եւրոպական բոլոր լեզուներով։ Դրանից յետոյ լոյս տեսան նրա մի շարք աշխատութիւնները Արևելքի պատմութեան, ազգագրութեան և լեզուագիտութեան մասին։ Այդ աշխատութիւններից շատերը վերաբերում են Ռուսաստանի և Անգլիայի քաղաքականութեան Միջին-Ասիայում. ահա այդ աշխատութիւնների մէջ նա հանդիսանում է Ջերմ հակառակորդ ռուսական քաղաքականութեան և կողմնակից անգլիականին։ Բոլոր մուսուլման ժողովուրդների մէջ նա մեծ ժողովրդականութիւն էր վայելում. նա համարվում էր մուսուլմանների բարեկամը, ուստի ամեն կողմից նրան էին դիմում զանազան հարցերի լուծման համար։ 1865 թուից սկսած մինչև այժմ նա Պէշտի հանրապետական արևելեան լեզուների պրոֆէսոր էր։

Մեռաւ 81 տարեկան հասակում։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՅԱՎԱԿՅԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒՂՂՎԱԾ «ՄՇԱԿԻ» ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, 29 օգոստոսի

Ի յաւակցութիւնն եմ յայտնում լրագրական գործիչ Յովհ. Տէր-Մարկոսեանի մահվան առիթով։ Դր. Տէր-Աւետիքեան

Նուխի, 2 սեպտեմբերի

«Մշակի» մի խումբ ընթերցողներս և բաժանորդներս խորապէս զգացված՝ վըշտակցում ենք խմբագրութեանդ հասած անդարձ կորստի՝ «Մշակի» համեստ և մեղուաջան հրատարակիչ Յովհ. Տէր-Մարկոսեանի մահվան առիթով։

Ն. Մանուչարեան, Հայրապետ Համբարձումեան, Յարութիւն Մուքէլեան, Սիմէօն Տէր Օհանեան, Մ. Գէորգեան, Հայրապետ Տէր-Պետրոսեան։

Մեղրի, 31 օգոստոսի

Չը կայ այլևս «Մշակի» հրատարակիչ մի արժանաւոր անդամը, բայց կայ և կը մնայ նրա գործն ու «Մշակը»։

Մենք, «Մշակով» մտաւոր սնունդ ստացած գաւառացիներս, ողբում ենք Յ. Տէր-Մարկոսեանի մահը և ցաւում, որ նա դիւրեզման իջաւ այսպէս վաղաժամ։

Ես նրան մի անգամ եմ միայն տեսել Գ. Արծրունու գալերէայում, 1877 թուին, բոլորովին երիտասարդ հասակում։ Բայց գիտենք, որ նա, հաստատ իր սկզբունքին, հայրենասէր զինուորի պէս, մինչև վերջն էլ ամուր բռնեց «Մշակի» դրօշակը, առանց յետ նահանջելու և, որ գլխաւորն է, առանց դաւաճանելու։ Նա մնաց Գ. Արծրունու թողած միակ ժառանգ «Մշակի» պաշտպան-նեցուկը, նրա խմբագրի փայփայած գործի շարունակողներից մինը, նրա սրբազան կտակակատարը, որը, ամենայն իրաւամբ, հոգու պարզերեսութեամբ, արժանի է իր ուսուցչի կողքին հանգչելու։

Եւ Գր. Արծրունու հոգին, լի գոհունակութեամբ, ընդ առաջ գալով, կը փարվի նրա հոգու հետ, ասելով.

— Եկ այստեղ, բարձրում էլ, յաւիտենականութեան մէջ, ապրենք միասին, ինչպէս երկրում ապրեցինք միասին։

Իսկ մենք ասում ենք. փառք Տէր-Մարկոսեանի գործունէութեան, յաւերժ յիշատակ նրա անուան ու հանգիստ նրա խոնջացած մարմնին թարմ դամբարանի մէջ, յաւիտենականութեան ծոցում։

Ե. Վարդանեան

ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՇՈՒՇՈՒՑ

Շուշու թեմական դպրոցը ներկայումս, եթէ ոչ կատարելապէս, գոնէ զգալի կերպով նիւթականապէս ապահովված կարելի է համարել շնորհիւ 75-ամեայ յոբելեանի առիթով արված նուիրաբերութիւնների։

Դպրոցի ներկայ բիւջէն, ինչպէս լսեցինք, հասնում է մօտ 32,000 ռուբլու, որպիսի գումարով կարելի է ներկայումս դպրոցը բարձրացնել ըստ կարելւոյն իր միանգամայն անխնայանձելի ներկայ վիճակից՝ բարեկարգելով նրա կարևորագոյն պահանջները ուսումնական մասի վերաբերմամբ։

Դպրոցը, ինչպէս գիտենք, երկար տարիներից ի վեր զուրկ էր ֆիզիքական և բնագիտական կաբինետներից, որոնք ծաղկած և հարուստ դրութեան մէջ էին դըրված Լ. Սարգսեանի տեսչութեան օրօք։

Ֆիզիկայի և բնագիտութեան ուսուցիչները դասաւանդել են առանց կարևոր փորձերի։

Անհանձելի և աչքաթող վիճակի մէջ է գտնվում դպրոցի գրադարանը։

Ցաւալի վիճակի մէջ է գտնվում նաև դպրոցի ուսումնական և վարչական մասը։

Այդ բոլոր դէֆիցիտները հոգարարձութիւնը պատճառաբանում է նրանով, որ միջոցների սղութեան պատճառով անկարող է եղել թէ յիշված կաբինետներն ու գրադարանը բարեկարգելու և թէ հրաւիրելու բարձրագոյն կրթութիւն ստացած բարեխիղճ և մանկավարժ ուսուցիչների և, որ գլխաւորն է, համապատասխան տեսչի։

Այժմ ուրախութեամբ կարող ենք արձանագրել, որ նորընտիր տեսուչ Դ. Տէր-Դաւթեանը, նոյնպէս և ներկայ հոգաբարձութիւնը՝ ձեռք-ձեռքի տուած՝ որոշել են բուռն ջանքեր գործ դնել ընդառաջ գնալու դպրոցի ամենահրատապ ու անյետաձգելի պահանջներին՝ բարձրացնելով նրա հեղինակութիւնը թէ հայ հասարակութեան և թէ օտարների աչքում։ Ծանօթ լինելով նորընտիր տեսչի վարչական ընդունակութիւններին՝ յոյս ունենք, որ նա կաշխատէ դպրոցական դիսցիպլինան իր խարխլած դրութիւնից հանելու, որից տուժում էր դպրոցի աշակերտութիւնը թէ մտաւորապէս և թէ բարոյապէս։ Ճիշդ է, շատ դժուարին պաշտօնի է ձեռնարկել մեր երիտասարդ տեսուչը, քանի որ նա գործ ունի այնպիսի մի հիմարկութեան հետ, որին, ինչպէս ասում են, մատդ կպցնելիս՝ փուլ է գալիս, սակայն մի հանգամանք մեզ յոյս է ներշնչում, որ հոգաբարձութիւնը, յանձին նախագահ Զաւէն վարդապետի և անդամներից մեծամասնութեան, նոյնպէս և ուսուցչական կազմը, միաբան և անխոնջ կերպով կաշխատեն ընդառաջել Դ. Տէր-Դաւթեանի վերանորոգչական պատասխանատու գործունէութեան՝ յօգուտ պատկառելի մի այնպիսի հիմնարկութեան, որի 75-ամեայ փառաւոր յօբելեանը տօնեցինք նոր երբս։

* * *

Ինչպէս յայտնի է, թեմական դպրոցի նիւթական ապահովութեան գործում խոշոր դեր են խաղացել Զաւէն և Բարգէն վարդապետները։ Ի հարկէ, այդ փառը ծանօթ էր և էջմիածնին։ Ցայտնի է նոյնպէս և այն, որ Շուշու հասարակութեան և դպրոցի յօբելեանական յանձնաժողովի կողմից յատուկ ներկայացուցիչների միջոցով դիմումն էր արված էջմիածնի հոգևոր բարձր իշխանութեան՝ խնդրելով եպիսկոպոսական աստիճանի բարձրացնելու Զաւէն և Բարգէն վարդապետներին։ Էջմիածինը, որքան տեղեկացանք, խոստացել էր ներկայացուցիչներին յարգել ժողովրդական ձայնը։

Վերջերս էջմիածնում կատարված եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւնները եկան մեզ համոզելու, որ անտես է արված ժողովրդական ձայնի կարևոր նշանակութիւնը, հեռատեսաբար և շուշեցիների դիմումը։

Այդ հանգամանքը, որքան գիտենք, անտխորժ տպաւորութիւն է թողել Շուշում շատ-շատերի վրա։

* * *

Անհանձելի զրութեան մէջ գտանք Հ. Բ. Ընկ. Շուշու ճիւղի գրադարանը։

1900 թուականին երբ այդ գրադարանը իր մօտ 5500 կտոր գրքերով յանձնվեց քաղաքային ուպրավային, վերջինիս անհոգ վերաբերմունքի պատճառով ոչ միայն եղած գրքերի վրա գրքեր չէին աւելացվում, այլև եղածներն էլ կորուստի վտանգին էին ենթարկված։ Եւ այդ գրքերի քանակը կարող էր, անկասկած, հասնել մինիմումի, եթէ գրադարանապետի պաշտօնով վերջին տարիները հրաւիրված չը լինէր Պողոս Զաքարեանը, որը բարեխիղճ և գրադարանի բարգաւաճման շահերին նախանձախնդիր մի անձն է համարվում։

1908 թ. վերաբացվելով Բ. Ընկ. ճիւղը՝ գրադարանը անցաւ նորից ընկերութեանը։ Եւ այդ օրից մինչև օրս, ընկ. վարչութիւնը չէ հոգացել գրադարանը ճոխացնելու, չը նայած ընկ. տարեկան բիւջէն հնարաւորութիւն է ունեցել պարբերաբար՝ առնուազն 200—300 ռուբլու նոր գրքեր ձեռք բերելու և այդպիսով գէթ մասնաւորապէս բաւարարելու ընթերցողների պահանջները։

Ցոյժ ցանկալի էր, որ դրա վրա անհրաժեշտ ուշադրութիւնը դարձնէր ընկերակայ վարչութիւնը։

Աւելորդ չենք համարում այստեղ մասնանշել նաև, որ գրադարան-ընթերցարանի ներկայ կացարանը թէ առողջապահական և թէ առհասարակ գրադարանի համար շատ անհամապատասխան է, որի վերաբերմամբ նոյնպէս հրաւիրում ենք վարչութեան ուշադրութիւնը։ Թ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ Երկրագործութեան և հողային բարեկարգութեան գլխաւոր վարչութիւնը մշակում է մի նոր օրէնգիծ, որի համաձայն՝ Թուրքեստանից և Անդրկովկասից Եւրոպական Ռուսաստան արտահանվող բամբակի իւրաքանչիւր պուդից ամվելու է 15 կոպ.։ Այդպիսով տարեկան սպասվում է եկամուտ 1.800,000 ռ., որպիսի գումարը գլխաւոր վարչութիւնը մտադիր է գործադրել Թուրքեստանում և Անդրկովկասում բամբակի զարգացումը բարեաւելու վրա։

✦ Թիֆլիսի քաղաքագլուխը միջնորդութիւն է յարուցել պատշաճ իշխանութեան առաջ, որպէսզի Թոյլատրվի քաղաքային վարչութեանը կնքել 400,000 ռ. փոխառութիւն քաղաքային ջրանցքը ընդարձակելու ու բարեկարգելու համար։

✦ Վրաստանի էկզարխ Ինոսկենտի արքեպիսկոպոսի առողջական դրութիւնը, մայրաքաղաքի լրագիրների ասելով, սինոդի նիստում մասնակցելուց յետոյ դարձեալ վատացել է։ Բայց և այնպէս էկզարխը կը մնայ Պետերբուրգում մինչև սինոդի ամարային նստաշրջանի աւարտումը։

✦ Թիֆլիսում ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, բելգիական Անսոխիմ ընկերութեան ներկայացուցիչը Թիֆլիս կը հասնի վաղը, սեպտ. 7-ին։ Էլեքտրաքարշի ծառայողների գործադուլը շարունակվում է խաղաղ։

✦ Սեպտ. 4-ին Կովկասի գիւղատնտեսութեան տեսուչ Վասիլէվը, մասնագէտ-գիւղատնտեսներ Վինէրը, Տարատինովը և Մեղվէդիէվը մեկնեցին Կարայազ և Աղըստաֆա գիտելու այնտեղի արքունի գիւղատնտեսական փորձնական հաստատութիւնները։ Միևնոյն անձինք ապա մեկնելու են Զէվադի գաւառը։

✦ Կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուն պատուիրել է բոլոր այն կրթական հաստատութիւններին, որոնք ունեն գիւղատնտեսական բաժանմունքներ, մասնակցել սեպտ. 29-ից մինչև հոկտ. 16-ը Թիֆլիսում կայանալիք պտղաբուծութեան և գինեգործութեան ցուցահանդէս-տօնաճառին։

✦ Վերադարձաւ Բաքուից երկրագործութեան գլխաւոր կառավարչի կովկասեան լիազօր Շաշկովսկին։

✦ Վերադարձաւ Կիէվից հրդեհաշէջների համառուսական համագումարից Թիֆլիսի հրդեհաշէջների աւագ կապիտանը։

✦ Ներքին գործերի մինիստրութեան առաջարկութեամբ դէպի Կովկաս է ուղարկվել պրոֆ. Զիժովը Բաքուի ջրամբարի կառուցման աշխատանքներին մասնակցելու համար։

✦ Ամառվայ երաշտից յետոյ՝ լոյս սեպտեմբերի 5-ի գիշերը Թիֆլիսում եկաւ առատ անձրև մի քանի ժամ շարունակ։

✦ Այսօր Ժողովրդական Տանը հայ թատերասէրների խումբը կը ներկայացնի Մոլիէրի «Տարտիւֆը»։

✦ «С.-Пет. Вѣд.» լրագրի օգոստոսի 25-ի համարում, Միք. Ալլահվերդեանը, շարունակելով տալ նշանաւոր հայ գրողների և բանաստեղծների նկարագրութիւնը, զետեղել է մի մեծ յօդուած Րաֆայէլ Պատկանեանցի մասին, իբրև հայ ժողովրդի վշտի երգչի։ Նախորդ յօդուածները, ինչպէս գիտենք, նուիրված էր Րաֆֆիին և Մրեանցին։ Նա բնորոշում է Պատկանեանցին աւելի իբրև երգիչ և տաղանդաւոր երգիծաբան, քան գեղարուեստագէտ բանաստեղծ, քանի որ նրա ամբողջ կեանքը և գործունէութիւնը համակված է ազգային-հայրենասիրական ոգով և զգացումներով։ Գովելի է Մ. Ալլահվերդեանի անխոնջ եռանդը՝ ծանօթացնել ռուս հասարակութեանը հայ գրողների հետ։ Ցանկալի էր, որ նրա յօդուածները յետոյ լոյս ընծայվէին առանձին գրքոյկով։

✦ «Կովկասի Լրաբեր» թերթիկը, ընդունելով մի խարդախութեան մէջ, իրան արդարացնելու համար, դիմել է մի երկրորդ խարդախութեան։ Նա այժմ կամենում է հաւատացնել, որ իր թանաքանները քաղել է պօստատնից, որով կամենում է ասել, թէ, ուրեմն, իր հաղորդած տեղեկութիւնները վերաբերում են պօստի միջոցով ուղարկվող քանակութեան։ Հետևաբար, դուրս է գալիս, որ «Մշակը» ուղարկվում է պօստով 2250 օրինակ, «Հօրիզօնը» 3500 օր., «Кавказъ»-ը 4500 օր., «Կովկասի Լրաբերը» 1000 օր.։ Արդ, ոչ մի լրագիր՝ ռուս թէ հայ՝ չէ ուղարկվում պօստով այդ չափով։ Նոյնիսկ «Մշակը», որ պօստով գաւառները ուղարկվող համարների վերաբերմամբ առաջին տեղն է բռնել և բռնում է այժմ ևս Թիֆլիսի բոլոր պարբերական մամուլի մէջ, պօստով այդքան օրինակ չէ ուղարկում գաւառ, այսինքն չունի գաւառներում 2250 հատ 10 ռ. վճարող բաժանորդներ։ Մենք պատրաստ ենք ցոյց տալու պօստային ցուցակը «Մշակի» մասին, թէ որքան օրինակ է ուղարկ-

վում պատով, պայմանով որ «Կովկասի Լրաբերը» ցոյց տայ պատային «Вѣдомость»-ի մի հատ օրինակ, ուր նշանակված լինի, թէ «Հօրիզոնը» 3500 հատկամ «Կովկասի Լրաբերը» գնէ 1000 հատ ուղարկվում է գաւառը։ Պարզ է, որ թերթիկը, տպելով Թիֆլիսում հրատարկվող պարբերականների քանակը, տուել է նրանց տիրաժի և ոչ պատով ուղարկվող թերթերի քանակը։ Եւ ահա այդ դէպքում, նա դիտաւորեալ կերպով խարդախել է «Մշակի» տիրաժը, ցոյց տալով 2250՝ փոխանակ 3000—3500-ի, որից ամենաշատը մնում է 60 օրինակ, իբրև պահեստ ապագայի համար։ Բայց թէ «Կովկասի Լրաբերը» տրվում է 1000 օրինակ, դա դեռ չէ նշանակում թէ նա տարածվում է. չէ՞ որ նրա մի մասը կարող է ծառայել և, հաւանօրէն, ծառայում է իբրև փոթաթելու թուղթ։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Սպիտակ-քաղաք (Բագու), 29 օգոստ.

«Մշակի» № 162-ում Տ. Տէր-Գրիգորեան մի նամակ է հրատարակել։ Անհրաժեշտ եմ համարում պատասխանել նրա նամակին՝ անտես առնելով այդ նամակի հեղինակի այն անարգ արտայայտութիւնները, որոնցով պատրաստ է համարել համեմել իր գրութիւնը։

Անցնենք փաստերին։

Տ. Տէր-Գրիգորեանը, որ կարդացել է նահ. դատարանի թէ դատավճիռը և թէ արձանագրութիւնները, իբրև «13 տարվայ ուսուցիչ» պէտք է լաւ իմանայ, որ մենք մատնանշել ենք այն աղաղակող փաստերը, ինչ որ հրապարակ հանեցին վկաները, ա՛ռանձնաբար, և որ մեզ, յատկապէս դպրոցական դէպքերը չի կոչի «զրպարտիչ» անունը։ Ցաւում ենք, որ իրաւունք չունենք դատարանի արձանագրութիւնները հրապարակ հանելու, քանի որ մայիսի 21-ի նիստը տեղի է ունեցել դռնփակ, իսկ որովհետև դատավճիռը յայտնվել է հրապարակով, ուստի և իրաւունք ենք համարում մէջ բերելու էական կէտը։

«...Принимая во вниманіе, что показаніями допрошенныхъ на судѣ свидѣтелей вполнѣ установлено справедливость сообщенныхъ Саакянцемъ въ донесеніи попечительству свѣдѣній объ отношеніяхъ Теръ-Григорянца къ ученицѣ N—Судъ находитъ...» և այլն, որով արդարացնում է մեզ։

Մենք կարծում էինք, որ նահ. դատարանի պէս հեղինակաւոր ատեանի յիշեալ ափշկարա, բացարդ և հատու որոշումից յետոյ «13 տարի ուսուցչութիւն արած» պարոնը կը լռէր և կը խոնարհվէր այն դատարանի դատավճռի առջև, որի օգնութեան դիմել է ինքը՝ իր պատիւը պաշտպանելու համար։

«Եթէ անգամ կառավարիչ սենատից արգելացման վկայական ներկայացնեն, կը մնան զրպարտողներ», աւարտում է իր նամակը Տ. Տէր-Գրիգորեան։ Բայց մի հարց. եթէ արդարև կառավարիչ սենատն էլ նշանակութիւն չպիտի ունենայ այդ պարոնի համար, ապա ինչ տրամաբանութեամբ նա գործն այժմ ձգել է դատական պալատ։

Բայց մի բան էլ կայ «երկու տարվայ լռութեան արդիւնք» այդ նամակի մէջ։ Բանից դուրս է եկել, որ այս բոլորը «հայկական նախանձի և չարութեան արդիւնք» է եղել, որպէսզի վարկաբեկեն և սատկեն Տ. Տէր-Գրիգորեանին թողնել դպրոցական ասպարէզը։ Ինչու՞ մի աւագ ուսուցիչ, որ թէ պաշտօնով և թէ բարձրագոյն կրթութեամբ—ներեցէք հարկադրված համեմատութեանս—պիտի նախանձի մի սոսկական ուսուցչի, որ կրթութեամբ և պաշտօնով ցածր է կանգնած իրանից...։

Ճիշդ է, նախանձ, չարութիւն, դաւեր եղել են, բայց ոչ թէ Տ. Տէր-Գրիգորեանի, այլ ուրիշի դէմ... երկու-երեք տարի շարունակ՝ պաշտօնի գլուխ անցնելու վայրկեանից, սեահոգի, փոքրոգի մարդուկների կողմից։ Բայց լռում ենք, որպէսզի սագերը չը բարկանան...

Սիմ. Հովհաննէս

Ծանօթ.—Այս նամակով վերջ ենք տալիս խմբագրութեան մէջ այս հարցի շուրջը ըստացված թեր և դէմ գրութիւնների հրատարակութեանը, մանաւանդ որ խնդիրը դարձեալ յանձնվել է դատարանին։

ՑՈՎՆԱՆԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ՎՃԻՌԸ

Ցովնանեան ուսումնարանը նոր ուսուցիչ և վարժուհի ընտրելիս՝ միշտ յայտարարում կամ հասկացնում է, թէ նախապատիւ կը համարվին բարձր ցեղ և փորձառութիւն ունեցողները։

Հիմա լենք մի ձեռագործի վարժուհու գանգատները։ Դա չորս ընտրութիւններին միշտ թեկնածու է ներկայացել և միշտ կանխաւ վկայութիւն է լսել, թէ նախապատիւ լինելու բոլոր յատկութիւններն ունի. բայց վերջ ի վերջոյ չէ ընտրվել այս կամ այն ուժեղ հոգաբարձուի շնորհիւ, որ կարողացել է իր ընկերներին համոզել աւելի պակաս ցենզ ունեցողին առաջ քաշելու։ Եւ այսօր համբաւաւոր ուսումնարանը չէ կարող պարծենալ, թէ ահա քանի տարի է, որ բարձր կրթութեամբ և հմուտ արուեստով ձեռագործի վարժուհի է ունեցել, այլ միշտ միջակներին է տեղաւորել իր յարկի տակ։

Այս անգամն էլ նոյնն է կրկնվել։ Մայիսին յայտարարվեց հրաւէր թեկնածուներին։ Ցունիսին հոգաբարձութիւնը ձեռնարկեց ընտրութիւնները, բայց ընտրեց միայն այլ ուսմունքների ուսուցիչ վարժուհիներին, իսկ ձեռագործի վարժուհու ընտրութիւնը յետաձգեց երկու ամսով (լսեցէք), որպէսզի տեղեկութիւններ հաւաքէ ներկայացած թեկնածուների մասին։ Ո՜հ, ինչ գովելի զգուշաւորութիւն...

Ահա այդ տաղնապալից երկու ամիսն էլ անցնում է և... ակնկալողների համար պատրաստվում է մի սիւրպրիզ։ Հոգաբարձութիւնը բոլոր թեկնածուների տեղեկութիւնները տապակով Կուրն է գցում, ընտրութեան հէնց նախօրէին մի նոր թեկնածուի խնդիրն է թիկել տալիս և դրան էլ ընտրում է առանց որևէ curriculum vitae հարցնելու!!!

Բարձր կրթութիւն, անցեալ բեղմնաւոր փորձառութիւն, երկու ամվայ հաւաքած տեղեկութիւններ, բոլորը... къ черту!

Միթէ այս բոլորը ծաղր չէ։ Ի՞նչ են մտածում յարգելի և պատկառելի անդամները։

Հոգաբարձութիւնը սխալ է գործել։ Նա պէտք է հէնց առաջիկայ նիստում իր սխալը իր ձեռքով ուղղէ։ Նա պատասխանատու է ընտրող հասարակութեան առաջ։

Բողոքում և արդարութիւն եմ պահանջում։

Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցու
Ծխականներից մին

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Թիւրքական տեղեկութիւնների համաձայն, կայացել է համաձայնութիւն Ֆրանսիացի դրամատէրերի հետ՝ Ասիական Թիւրքիայում դէպի Սև ծովը և Սիրիայում—ընդամենը 1800 կիլոմետր տարածութեամբ—երկաթուղի կառուցանելու մասին։

◆ Թիւրքաց կառավարութեանը աջողվեց Ֆրանսիացի դրամատէրերից վերցնել 700 միլիոն ֆրանկի փոխառութիւն։

◆ Գիտական աշխարհում մեծ սենսացիա առաջ բերեց այն տեղեկութիւնը, թէ եապօնացի 37 տարեկան բժիշկ Նէգուշին գտել է կատաղութեան միկրոբը Նիւ-Եորկում, Ռոկֆէլլերի ինստիտուտում փորձեր անելիս։ Նէգուշին իր գիւտի փորձերը ցոյց է տուել Պարիզում պրոֆ. Մէչնիկովին։

◆ Մոսկվայում Պետական Դումայի նախկին անդամ պրոֆ. Շերշենեվիչի մահվան տարելիցին նրա գերեզմանի վրա կատարվեց հանդիսաւոր հոգեհանդիստ պրոֆեսորների, հասարակական գործիչների և Պետական Դումայի ու Խորհրդի անդամների ներկայութեամբ։

◆ Ռուսաստանի ցեմենտի գործարանատէրերը սինդիկատ են կազմում։

◆ Սեպտեմբերի վերջին սենատը քննելու է Լ. Ն. Տոլստոյի ժառանգների գործը մեծ գրողի գրուածքների հրատարակութեան իրաւունքի վերաբերութեամբ։

◆ Մամուլի նոր օրինագծի մէջ շատ խիստ պատիժ է որոշված պօռնոգրաֆիայի և շարլատանական յայտարարութիւնների համար։

◆ Եապօնիան ձեռնարկել է մասնակի զօրահաւաքի։

◆ Խարբինում հիմնվում է Մանջուրիայի չին զօրքերի ընդհանուր հրամանատարի պաշտօն ռուսական ազդեցութեանը ներհակելու և Արևելեան Մոնգոլիայում չինական ազդեցութիւնը ամրապնդելու համար։

◆ Վիլհելմ կայսրը հրամայեց Կ. Պոլսի գերմանական դեսպանին խորհուրդ տալ Բ. Դրանը ընդունելու Ցունատանի առաջարկած հաշտութեան պայմանագիրն առանց փոփոխութեան։

◆ Կ. Պոլսից հեռագրում են, որ անցեալ ուրբաթ օրը ռուսաց դեսպանը Բէյօղլ-դէրէում ի պատիւ բուլգար պատգամաւորների կազմեց շքեղ երեկոյթ։ Հրաւիրված էր ամբողջ դիւանագիտական մարմինը։ Սակայն, ոչ մէկը բուլգար ներկայացուցիչներից այդ երեկոյթին ցոյցով չեկաւ։

◆ Կ. Պոլսից հեռագրում են, որ քաղաքական շրջաններում յոյս ունեն, թէ շուտով հաշտութիւն կը կնքվի։

◆ Օլգենինը «Бирж. Вѣд.»-ին հեռագրում է, որ բումին օֆիցէրները և զինուորները ոչնչացրել են Բուլգարիայում 1877 թ. ընկած ռուսների մահարձանները։

◆ Բուլգարիային աջողվեց 30 միլիոն ֆրանկի փոխառութիւն կնքել Վիեննայում։

◆ Սերբիան և Բուլգարիան փոխադարձաբար միմեանց դէմ մաքսային պատերազմ յայտարարեցին։

◆ Թիւրք-բուլգարական հաշտութեան բանակցութիւններին եռանդուն մասնակցութիւն է ցոյց տալիս Ռուսաստանը, որ ճնշում է գործադրում Թիւրքիայի վրա։

◆ Պարիզում սպասվում է յունաց թագաւոր Կոնստանդինը։

◆ Մէնշիկովը զայրացած յօդուած է տպել «Н. Вр.»-ում Կովկասի փոխարքայի ամենահպատակ զեկուցագրի դէմ և կասկածում է, թէ Կովկասի ազգութիւնները լոյալ են։

◆ Սոլիպինի մահարձանի բացման հանդիսի առիթով Կիէվում սահմանված է արտաքոյ կարգի հսկողութիւն եկեղեցիների վրա։ Հանդիսին ներկայ լինելու համար տոմսակներ տրվում են միմիայն «ամենաբարեյոյս» անձանց։

◆ Մօտիկ ապագայում Պետերբուրգում կազմվելու է հրատարակիչների սինդիկատ, որ իր ձեռքն է առնելու «Новое Время», «Бирж. Вѣд.», «Русское Слово», «Русск. Вѣд.» և «Голосъ Москвы» թերթերի կանոնաւոր հրատարակութեան գործը այդ լրագիրներին տարածումը մայրաքաղաքներում և գաւառներում կանոնաւոր հիմքերի վրա դնելու նպատակով։

◆ Պետերբուրգ է գալու մի պատգամաւորութիւն Բուգվէլտի առաջնորդութեամբ, որը հրաւիրելու է Ռուսաստանին մասնակցելու Պանամայի ջրանցքի բացման հանդէսին։

◆ Մայրաքաղաքի լրագիրների ասելով, Սոլիպինի արձանի բացումից յետոյ արտաքին գործերի մինիստր Սազոնովը մեկնելու է Պարիզ խորհրդակցելու Պիշոնի և Պուանկարէի հետ Բուխարէստի դաշնագրութեան հարցերի վերաբերութեամբ։

◆ Շանխայից հեռագրում են, որ չին-եապոնական պատերազմն անխուսափելի է։

◆ Ցունատանը երկու դրէդնոուտ է պատուիրել գերմանական գործարաններին։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)
4 սեպտեմբերի

ԼՎՈՎ։ Դատարանը ուսուցչական սեմինարիայի դատաւոր Դղէգալոյին դատապարտեց 14 տարով միայնակ բանտարկութեան պրոֆ. Բուդիլովսկիին սպանելուն համար։

ԿԻԵՎ։ Մեղուաբոյծների համագումարը անհրաժեշտ գտաւ—հրատարակել յատուկ օրէնք մեղուաբուծութեան մասին։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ալբատրոս դիրիժաբլը Սաւլուլի գլուղից թռաւ մինչև Պետերբուրգ և վերադարձաւ, մնալով օդում մօտ 4 ժամ, անցնելով աւելի քան 200 վերստ։

Բժշկական գլխաւոր տեսուչ Մալինովսկին ուղարկվեց Խերսոնի, Տաւրիկեան, Բեսարաբիայի նահանգները և Օդեսայի, Նիկոլայևի, Սեվաստոպոլի ու Կերչի քաղաքապետութիւնները ծանօթանալու համար տեղում ձեռք առնված հակախոլերային միջոցների հետ և եթէ հարկը պահանջէ նոր աւելի կտրուկ միջոցներ սահմանելու։

ՋԱԳԻԷԲ։ Խոլերան սաստկանում է։ Սեպտեմբերի 3-ին հիւանդացան 16, որոնցից մեռան 4։ Մինչև այժմ Խորվատիայում եղել է 191 դէպք, որոնցից 76 վերջացել է մահով։

ՕՊՕՐԺԵՑ։ Երևան հանվեց խոլերայի նոր երկու դէպք, որոնցից մինը մահավանճանով։

ՆԻԿՕԼԱԵՎ։ Զը նայած համաձայնութեան, բեռնակիր բանուորները աշխատանքները չը վերսկսեցին։ Աշխատեցնում են բանտարկեալներին։

ՐԻԳԱ։ Նաւահանգստում աշխատում են 3400 հոգի, չեն աշխատում 600 հոգի։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ
Հրատարակիչ՝ Ա.Լ. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ
հայոց եկեղեց.-ծխական երկսեռ դպրոցների
ՈՒՍՈՒՑԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԸ ԿԱԶՄՎԱԾ Է։
Հրաւէր չը ստացողները համարվում են աղատ։
742. 3—2

Ճեմարանի դաս. բաժ. աւարտած, Ներսիսեան դպ. VII մանկ. դաս. աւարտած, ռուսական համալսարանում 2 տարի եղած, 5 տարվայ փորձառութեամբ
ՄԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ,
որը սովորել է երաժշտութիւն Կոմիտաս վարդապետի մօտ և կարող է պատրաստել եկեղ. քառ. խումբ, ՈՐՈՆՈՒՄ Է ՈՒՍՈՒՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ։ Հասցէն՝ Тифлисъ, Сіонская № 8. Либариту Агабаляну.
(ա.օ.) 737. 2—2

ՍՊԷՐՄԻՆ
ՍՊԷՐՄԻՆ-ՊԷԼԻՆ միակ իսկական սպէրմինն է, որը բաղմապիսի կերպով փորձված է և, շնորհիւ հասած փայլուն հետևանքների՝ առաջադրվում է աշխարհիս բոլոր յայտնի գիտնականների կողմից նիւրասթենիայի, սեռական թուլութեան, զառամութեան, իստերիկայի, նիվրալգիայի, սակաւարիւնութեան, բոխախտի, սիֆիլիսի, սնդիկային բժշկութեան հետեւանքների, տեի հիւանդութիւնների (չղջութեան, սրտի պնդախտութեան, սրտի բաբախման, պէրէոյի, միօկարդիտի), զարկերակի կարծրացման, ալկոհոլիզմի, ողնաուարի հիւանդութեան, կաթուածների, հիւանդութիւններից տաւաջացած յոգնածութեան և այլ հիւանդութիւնների ժամանակ։ Առանձնապէս ուշադրութիւն պիտի դարձնել անասնաբոյծների վրա և զգուշանալ սակաւաբժէք ու անպէտք նմանողութիւններից, այսպէս անուանված՝ սերմային գեղձերից պատրաստված մանրամասներից, որոնք թէ յատկութեամբ և թէ ներգործութեամբ Սպէրմին-Պէլի հետ ոչ մի առնչութիւն չունեն և յաճախ պարունակում են առողջութեան համար մնասակար տարրեր։ Գրականութիւնն ուղարկվում է ձրի։ Սպէրմին-Պէլը կարող էք գտնել ամենուրեք։
ՊՐՈՖԵՍՈՐ ԴՈԿՏՈՐ Պ. Է. Լ և ՈՐԴԻՊ. ՍԲՊ.
ՄԱՏԱԿԱՐԱՐ ՆՈՐԻՆ ԿԱՑՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾ. ԴՐԱՆ.
ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻՆ
(Մ.111297) 12—1

ВНИМАНІЮ ДАМЪ!!!
Мастерская дамскихъ нарядовъ **Юровскихъ** перешла на Барятинскую ул., № 6.
Принимаются всемозможные дамскіе наряды и спеціально мѣховыя вещи; полученъ новый товаръ для костюмовъ и манто; для служащихъ значительная уступка. Тамъ-же принимаются корсеты. Съ почтеніемъ Юровскіе.
(Կ.Ա.) 739. 3—1

Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ
Առևտրական Գիտութիւնների Կուրսերում
ՆՈՐ ՄԵԹՕԴՈՎ ՍՈՎՈՐԵՑՈՒՄ ԵՆ
ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ, ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ և ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ
ապատ կարդալ, գրել և խօսել կարճ ժամանակվայ ընթացքում տեսական և գործնական պարապմունքների միջոցով, հանրամատչելի վճարով։ Գրամատիկորդում են հասակաւորներից երեկոյեան խմբեր։ Ժամադրական Դասընթացքներ արտասահման գնալ ցանկացողների համար։ Մանրամասն տեղեկութիւնները և ընդունելութիւնները կուրսերի գրասենեակում—ամեն օր ժամը 10—12-ը և 4—7-ը։ Միխայլովսկի պր. № 24—4.
(օ.մ.) 743. 0—1

Ներսիսեան Հայոց Հոգևոր Դպրոցի Հոգաբարձութիւնը սրանով յայտարարում է՝ որ դպրոցում աշակերտների ընդունելութիւնը շարունակվում է։ Ազատ տեղեր կան I, II և V դասարաններում։ Դպրոցում ընդունվել ցանկացողները պէտք է ներկայանան պ. վերատեսչի անունով խնդրի հետ միասին իրանց ծննդեան, ծագկի և ուսման վկայականները մինչև սեպտեմբերի 7-ը։
(հ.ու.) 728. 3—3

Առևտրի և Արդիւնաբերութեան Մինիստր. տնօրէնութեան ներքոյ գտնվող
Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ
Թիֆլիս, Միխայէլեան պր. 24/4. Տելէֆօն № 976.
Տալիս են երկսեռ անձերին մասնագիտական առևտրական կրթութիւն։
Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատտեստատներ։
Գործնական զբաղմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Լոնդոնի Pitman և Պարիզի Pigier դպրոցների ձեւով կազմակերպված Muster-Comptoir-ում։ Նիւթերն առնվում են բէլ կեանքից։ Առարկաները են. ա) պարտադիր. 1) հաշվապահութիւն (պարզ, իտալ., դեբետ., ֆրանս., ամերիկական, բանկային և գործարանական). 2) Առևտրական թուաբանութիւն. 3) Քաղաքագրութիւն. 4) Սպէնգրաֆիա (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանոնագրութիւն). 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Թուաբանութիւն հմտութիւն վրա. 7) Վայելչագրութիւն, արագագրութիւն (ամենավաղ ձեռքի ուղղագրութիւն). բ.) ազատ-պարտադիր. 1) Ռուս լեզուներ. 2) Գրագրութիւն. 3) Գրամատիկագրաֆիա (բնմնդատն և ուր. և 4) Առևտր. թղթակցութիւն օտար լեզուներով։ Զբաղմունքները կատարվում են և գաղտ-գաղտ։ Ունկնդիրների թիւը սահմանափակված է։ Պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 15-ին։ Խնդիրների ընդունելութիւնը առ. ժամը 10—12-ը և երեկ. 4—7-ը։ Դասերը և կանոնները կազմվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքում։ Կուրսերը ֆիրմաներին յանձնարարում են հաշուապահներ, օգնական ներ և առևտր. այլ ծառայողներ՝ կուրսերի ընթացաւարտներից և իրանց ընդունելութեամբ աշխ ընկնողներից։ (Ընթացիկ տարում կուրսերն ունեցել են 284 ունկնդիր, որոնցից 53 հոգի իգական սեռից)։
Կուրսերի հիմնադիր՝ Տ. ՓԻԼՕՅԵԱՆ
(Ա. հ. կ.) 556. 0—25

ՀԱՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ
Գ. ԵՒ Մ. ՏԷՐ-ԱՒԹԵԱՆՆԵՐԻ
Նիկոլայևսկայա, 36, Զօրանցօվի արձանի մօտ։ Ընդունելութիւնը երեկոյեան ժամը 4—7-ը։
613. 50—21

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՄԱՆԱԻՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բժշկ. Բ. Ղաւասարդեանի
Հիմնված 1880 թ.
(Գուկիա, Զօրանցօվի արձանի հանդէպ)
Amtes or, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
«606»-ի եւ «914»-ի ներսրսկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ 11—12 ժ.
Բ. Ա. ՆԱՒՍԷՐԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։
Բ. Գ. ՈՂԱՄԷՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւանդութ.։
Կ. Մ. ՇԻԿՕՂԱՆԻ—9½—10 ք ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հիւ.։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւանդութ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, վիրաբուժութեան և միզասեռ. հիւ.։
Ա. Պ. ԳԱՐԱԳԵՏՅԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկաստա.։
Կ. Գ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՋԷ—1—2 ժ. ներքին, երեխայոց հ. և ծաղկաստա։ Օրեան, մէկի, խուսի հետազոտութիւն։
ԿԻՆ-ԲԻՖԷԶԻ ՏԷՐ-ԳԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։
ԵՐԵՊՈՆԵՐԸ
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։
Կ. Գ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՋԷ—6—7 ժ.
Վճարը 50 կ.։ Զբաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կոնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդասրոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Ղաւասարդեան
1. 0—86

Լոյս տեսան նոր տպագրութեամբ
ՑՈՎՀ. ԱՐԱԲԱՋԵԱՆԻ
ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ
Ա., Բ., Գ. և Դ. տարվայ դասագրքերը։
Հաւանութիւն գտած են Կովկասի ուսումն. շրջ. հոգաբարձ. խորհրդի կողմից և ընդունված բազմաթիւ դպրոցներում՝ իբրև օգտակար և հեշտ ուսանելի դասագիրք։
Գումարով գնողներին զեղչ։
Գլխաւոր պահեստը Թիֆլիսում «ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ» գրավաճառանոցում։
Կազմողի հասցէն՝ Александрополь. Ов. Ал. Арабаджіану.
(օ. մ.) 704. 10—4

„ՄՇԱԿԻ" ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ
ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
ԾՕԳՈՒՈՑ ՀԱՑ ԱՐԿԱԾՆԱՂԵՆԵՐԻ
հետեւեալ հրատարակութիւնները։
1) «ԳԵՂՈՒՆԻ» պատկերազարդ հանդէսի 1906 թ. համարը, յօդուտ կովկասայց արկածեալների . 4 ր
2) «ԳԵՂՈՒՆԻ» պատկերազարդ հանդէսի 1909 թ. համարը, յօդուտ Ադանայի արհաւիրքներին ենթակայ հայերի . . . 4 ր.
3) «ՀԱՅԻ ԿՏՈՐ ԶԷՅԹՈՒՆՑՈՒՆ», յօդուտ Զէյթունի հայ սովեալների 2 ր.
«ՏՆԱՑԻՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ», բժշկպ. Գ.
4) Բաբեանի I հատոր, Բնախօսութիւն եւ անդամազնութիւն . 1 ր.
II հատոր, Հիւանդութիւններ (վարակիչ, ներքին, կաշուի), դեղարան, բառարան . . . 1 ր. 60 կ.
5) «ՇԷՔՍՊԻՐ ԵՒ ԻՐ «ՀԱՄԼԷՏ» ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԱԳԲԻՒՐՆ ՈՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ», Գ. Ադամեանի 1 ր.
6) «ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՊՈՒԿ», Քամալեանց Ս.-ի . 50 կ.
Ցիշեալ գրքերը Թիֆլիսում մեզանից զատ՝ սողները կարող են իրանց իսկական գներով ձեռք բերել։
Թիֆլիսից դուրս պահանջողների հաշվին է ճանապարհածախսը։
1. 10—9

Գանձակի **ՔԱՐՀԱՏ** գիւղի եկեղեցական Սահակեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը ՀՐԱՒԻՐՈՒՄ Է մի ձեռնհաս
ՈՒՍՈՒՑԻՉ
բոլոր առարկաների դասաւանդութեան համար։ Տրվում է 500 ր. ռոճիկ, բնակարան, վառելիք, լուսաւորութիւն։ Դիմել թեմական տեսչին՝ Թիֆլիս, Բէբուտովսկայա, № 17.
(օ. մ.) 734. 3—2

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный